

SLAPYVARDŽIAIS PASIRAŠYTI BALIO SRUOGOS STRAIPSNIAI DIENRAŠTYJE *KLAIPĖDOS ŽINIOS*

NERINGA MARKEVIČIENĖ

Įvadas. Lietuvių literatūros klasiko Balio Sruogos kūryba, o ypač poezija, dramaturgija ir proza, tyrinėjama dažnai, kiek rečiau analizuojama ne mažiau svarbi, įvairi ir vertinga rašytojo publicistika. Sruoga, baigęs studijas Miuncheno universitete, grįžęs į Lietuvą, nuo 1924 m. balandžio 1 d. iki rugsėjo 3 d. dirbo dienraštyje *Klaipėdos žinios*. Jo gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojas Algis Samulionis nurodė priežastis, kodėl po sėkmingų studijų Miunchene Sruoga pasirinko žurnalisto darbą Klaipėdoje, aprašė penkis ten praleistus mėnesius, apibūdino darbą dienraščio redakcijoje. Tačiau tuo metu parašyti Sruogos straipsniai liko tik trumpai aptarti¹. Rašytojo publicistika literatūros, teatro kritikos tematika, pirmą kartą pasirodžiusi *Klaipėdos žiniose*, jau išspausdinta Sruogos *Raštų* tomuose². Todėl šiame straipsnyje siekiama plačiau aptarti *Raštuose* dar nepublikuotus, *Klaipėdos žiniose* paskelbtus Sruogos straipsnius.

Ne visi *Klaipėdos žiniose* publikuoti Sruogos straipsniai įtraukti į rašytojo darbų bibliografiją ir jam priskirti. Samulionis pastebėjo, kad šis rašytojo gyvenimo ir kūrybos laikotarpis yra vienas mįslingiausių: „Ypač daug neaiškumų iš tų metų, kai jis dirbo laikraščiu („Lietuvos“, „Klaipėdos žinių“ ir kt.) redakcijose ir savo ranka užpildydavo ne vieną šių leidinių puslapį.

¹ Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1986, p. 176–180.

² [Balys Sruoga (toliau – BS)] B. Sirakūzinis, „Anatole France“, in: Balys Sruoga, *Raštai*, (toliau – BSR), t. 7: *Literatūros kritika, 1924–1929*, parengė Algis Samulionis, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Alma littera, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 22–25; [BS] Mucius, „Romanas Striupas. Žmogus žmogui“, in: *Ibid.*, p. 26–27; [BS] Padegėlis Kasmatė, „E. T. A. Hoffmannas ir velnio eleksyras“, in: *Ibid.*, p. 30–34; [BS] S. Pakamanis, „Čechovui paminėti“, in: *Ibid.*, p. 45–49; [BS] Mucius, „[Apie seriją „Panteonas“]“, in: *Ibid.*, p. 40–41; [BS] Ramojus, „Teatro reikalai Klaipėdos krašte“, in: BSR, t. 10: *Teatro kritika, 1911–1929*, sudarė Algis Samulionis, parengė Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 127–129.

Visa tai sužiūrėti, išaiškinti B. Sruogos autorystę kai kuriais atvejais turbūt ir visai neįmanoma³. Šiam Samulionio pastabėjimui pritarė ir rašytojo žmona Vanda Daugirdaitė-Sruogienė. Ji, kaip ir Samulionis, ilgus metus rinko Sruogos straipsnius, rengė jų bibliografiją: „Stebiuosi, iš kur Jūs ir suradot tiek straipsnių, dargi su tokia daugybe slapyvardžių. Tikrai, tai toli gražu ne visi! Balys Sruoga rašydavo juk paprašytas ir žemės ūkio klausimais, ir mokyklų reikalais, ir – sunku net įsivaizduoti, kur ir po kokių pseudonimų ieškoti! O gausybė vedamųjų „Lietuvoje“, „Klaipėdos žiniose“ – kas dabar gali atskirti, kurie rašyti jo, kurie Kiršos ar kitų...“⁴ Daugirdaitė-Sruogienė ir Samulionis bendradarbiavo Sruogos straipsnių bibliografijos klausimu. Sruogos raštų bibliografiją⁵ Samulionis suprato kaip atvirą papildymams, todėl laikui bėgant siūlė įtraukti vis naujų pozicijų⁶.

Sruoga, dirbdamas *Klaipėdos žiniose*, 1924 m. pasirašinėjo ne savo vardu ir pavarde, o įvairiais slapyvardžiais ir slapyraidėmis ar jų kombinacijomis: B. Sirakūzinas, Mucius, Padegėlis Kasmatė, S. Pakamanis, Ramojus, Pad. Kasm., M., S. P. Tikru asmenvardžiu nepublikuotas nė vienas straipsnis. Galima manyti, kad slapyvardžiais dangstytasi dėl to, kad „nebūtų pasirašinėjama vis ta pačia pavarde“⁷. Dienraštyje *Klaipėdos žinios*, be vadovo Jurgio Šaulio, dirbo tik vienas redaktorius, apžvalgininkas ir korektorius⁸. Neatsitiktinai Sruoga teigė: „Medžiagos laikrašty absolūtiškai nėra“⁹. Kuriant didesnio korespondentų rato įspūdį, „pasirenkama ta pati slapyvardžio rūšis – pavardinis fiktonimas, t. y. parašas su niekuo neišsiskiriančia pavarde ir vardu. Tai labiausiai maskuoja autorių: skaitytojai net nepagal-

³ Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, p. 11.

⁴ Vandos Sruogienės laiškas Algiiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1970-06-20, [pasirašytas mašinarštis], in: *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tekstologijos skyrius*, (toliau – LLTI TS), l. 1r.

⁵ Algis Samulionis, *Balio Sruogos Raštų bibliografija*, (toliau – BSRB), Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1970.

⁶ Samulionis į BSRB įtraukė 38 rašytojo straipsnius, kurie publikuoti dienraštyje *Klaipėdos žinios*; žr. Algis Samulionis, BSRB, p. 56, 81, 103–105. Papildytas Sruogos publicistinių tekstų sąrašas yra straipsnio autorės archyve.

⁷ Jonas Mačiulis, „Slapyvardžių aiškinimas“, in: Jonas Mačiulis, *Lietuviškųjų slapyvardžių aiškinamasis žodynas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Bibliografijos ir knygotyros centras, 2011, p. 48.

⁸ „Klaipėdos krašto spaudos išlaidų sąmata“, Klaipėda, 1925-03-14, in: *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, (toliau – LCVA), f. 1268, ap. 2, b. 23, l. 8r.

⁹ Balio Sruogos laiškas Vytautui Bičiūnui, iš Klaipėdos – į Kauną, 1924-04-28, in: *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 1, b. 262, l. 1r.

voja, kad ši pavardė fiktyvi“¹⁰. Išgalvotais slapyvardžiais pasirašinėjančius autorius („laikraščių iksus“), kurių straipsnių buvo gausu *Klaipėdos žiniose*, ypač kritiškai vertino Sruogos bičiulis Faustas Kirša, bendradarbiavęs kuriant dienraščio priedą¹¹. Kirša nepakankamai įvertino slapyvardžių vartojimo poreikį. Slapyvardžiais siekta atkreipti skaitytojų dėmesį – „netikėtu parašu sudominti visuomenę – tuo būdu suaktualinti temą, kuri jam tikrai rūpėjo“¹².

Sruoga laikraštyje *Klaipėdos žinios* pasirašinėjo ne tik jau žinomais, bet ir dar iki šiol nenustatytais slapyvardžiais. Pavyzdžiui, teigta, kad, be kitų, slapyvardžius C., T. Pridotkas, -x. „tikrų priskirti“¹³ Sruogai. Šis teiginys tuo metu nebuvo pagrįstas, o „neturint svaresnių argumentų, jais pasirašyti straipsniai į bibliografiją netraukiami“¹⁴. Kriptonimai M. Sw., M. Sv., X. P., Ex., Dr. E. M., literonimas R., grafonimas &, inkognitonimas X, ironimai A. Taškelis, Mato, Pridotkas, frenonimas Brolis, geonimas Svečias korespondentas, pseudotitlonimas Žuvies sargas, pseudonimai Puidokas, Tertius, Cimbolats., K. Šepušėšta nepaminėti nei Sruogos raštų bibliografijoje¹⁵, nei lietuviškų slapyvardžių sąvade¹⁶. Šiais slapyvardžiais ir slapyraidėmis pasirašyti tekstai liko Sruogos *Raštų* bibliografijos užribyje dar ir todėl, kad neišliko jų rankraščių¹⁷, o laiškuose ir atsiminimuose nėra paliudijimų apie jų rašymo aplinkybes¹⁸. Autorių, prisidengusių įvairiausiais sla-

¹⁰ Jonas Mačiulis, *op. cit.*, p. 48.

¹¹ Faustas Kirša, „Pavojingi užrašai“, in: *Klaipėdos žinios*, Klaipėda, (toliau – KŽ), 1924-08-03, Nr. 151, p. 3–4.

¹² Vanda Sruogienė, „Iš mūsų bendro gyvenimo“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 118.

¹³ Algis Samulionis, *BSRB*, p. 217.

¹⁴ *Ibid.* Nors slapyvardžiai C., T. Pridotkas, -x. į *BSRB* neįtraukti, bet jie įrašyti į lietuviškų slapyvardžių sąvadą; žr. *Lietuviškieji slapyvardžiai: Lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas*, t. 1: *Autoriai*, sudarė ir parengė Jonas Mačiulis, Vilnius: Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2004, p. 252.

¹⁵ Algis Samulionis, „B. Sruogos slapyvardžių sąrašas“, in: *BSRB*, p. 208–217.

¹⁶ *Lietuviškieji slapyvardžiai*, t. 1, p. 252.

¹⁷ Neišliko visas dienraščio *Klaipėdos žinios* redakcijos archyvas, tik kelių pretendentų į darbuotojus laišakai redaktoriui Jurgiui Šauliui, vokiečių radijo pranešimai, Klaipėdos krašto spaudos sąmatos, finansų dokumentai (žr. *Klaipėdos žinios*, in: *LCVA*, f. 1268, ap. 2, b. 22, 23).

¹⁸ Laiškuose rašyta tik apie darbo krūvį, atmosferą dienraščio *Klaipėdos žinios* redakcijoje; žr. Neringa Markevičienė, „Balio Sruogos laišakai įvairiems asmenims: „Sursum Corda!““, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2020, t. 43, p. 243–245.

pyvardžiais, labiausiai atskleisdavo jo rašymo maniera: „B. Sruogos stilius buvo per daug individualus ir lengvai iššifruojamas, kad ir kokių pseudonimų jis sugalvotų“¹⁹.

Kai kuriais slapyvardžiais pasirašinėjo ne vien Sruoga, bet ir kiti asmenys. Kriptonimu C. straipsnius įvairiais laikotarpiais pasirašinėjo Petras Cvirka, Pranas Mašiotas, Juozas Mulevičius ir kt.²⁰, bet nė vienas iš jų nebendradarbiavo *Klaipėdos žiniose*. Todėl lietuviškų slapyvardžių sąvade slapyvardis C. prie Sruogos pavardės parašytas su klaustuku („C.“)²¹. Atitinkamai užrašytas ir kitas abejonių Sruogos *Raštų* bibliografijoje sukėlęs slapyvardis T. Pridotkas („Pridotkas T.“)²², nors kitų asmenų, kurie taip būtų galėję pasirašyti, nenurodyta. Slapyvardžiu -x- pasirašinėjo Matas Šalčius²³. Sruogai priskiriamas vėlesnis, laikraštyje *Lietuvos aidas* naudotas slapyvardis („-x.“)²⁴. Slapyvardžiais X. (bet ne X) panašiu metu pasirašinėjo taip pat nemažai asmenų (Juozas Adamonis, Matas Bagdonas, Matas Šalčius, Kazys Binkis, Petras Cvirka, Juozas Pajaujis, Jonas Basanavičius ir kt.)²⁵, tačiau jie šiam dienraščiui straipsnių arba visai nerašė, arba juos pasirašė kitaip. Slapyvardžiu R. *Klaipėdos žiniose* dangstėsi Jurgis Savickis²⁶, siūlęs dienraščiui grožinę kūrybą, straipsnį apie Suomiją²⁷, ir Šalčius, bendradarbiavęs publikacijomis iš Kauno gyvenimo²⁸. Neatsitiktinai „į [Sruogos] bibliografiją neįtraukti kai kurie aukščiau išvardytais slapyvardžiais pasirašyti straipsniai, jeigu žinoma, kad juos (paprastai visai kitu laiku ir kituose leidiniuose) rašė kuris nors kitas žurnalistas ar rašytojas“²⁹. Vis dėl-

¹⁹ [Juozo Keliuočio prisiminimai apie Balį Sruogą], in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 255.

²⁰ *Lietuviškieji slapyvardžiai: Lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas*, t. 2: *Slapyvardžių žodynas*, sudarė ir parengė Jonas Mačiulis, Vilnius: Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2004, p. 165.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*, p. 753.

²³ *Ibid.*, p. 1052.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*, p. 1052–1054. Slapyvardžių sąvade nenurodytas inkognitonimas X be po jo sekančių grafinių ženklų.

²⁶ *Lietuviškieji slapyvardžiai*, t. 2, p. 766.

²⁷ Jurgio Savickio laiškas Jurgiui Šauliui, iš Helsinkio – į Klaipėdą, 1924-10-08, in: Jurgis Savickis, *Raštai*, t. 5: *Laiškai*, parengė Janina Žėkaitė, Vilnius: Vaga, 1998, p. 112–113.

²⁸ *Lietuviškieji slapyvardžiai*, t. 2, p. 766.

²⁹ Algis Samulionis, *BSRB*, p. 217.

to tokį sprendimą dabar reikėtų persvarstyti, pasitelkiant keletą netiesioginių argumentų.

Kad paaiškėtų iki šiol neidentifikuoti Sruogos slapyvardžiai, reikia: 1) išsiaiškinti dienraščio *Klaipėdos žinios* bendradarbių ratą; 2) įvardyti šiame laikraštyje publikuotų Sruogos straipsnių tematiką; 3) panagrinėti jų kontekstą; 4) apibūdinti tekstų stiliaus ypatumus ir kalbinę raišką; 5) aprašyti straipsnių sąsajas su kitais Sruogos publicistiniais tekstais, grožine kūryba.

„Nepavykus surinkti tvirtų atribucijos įrodymų, tačiau turint apčiuopiamų argumentų, dažniausiai pastebėjus kalbinių, stilistinių, teminių sutapimų, veikalai pakliūna į abejotinos autorystės grupę – *dubia*. Būtina, kad tekstologas komentaruose aiškiai išdėstytų savo spėlionės dėl jų“³⁰. Atsiradę nauji samprotavimai gali turėti svarbių pasekmių: „Mat tokių veikalų įtraukimas į solidžius *Raštus* yra tam tikra įtarimų dėl autorystės legitimacija“³¹. Svarbu ir tai, kad, atskleidus slapyvardį, „tampa įmanoma ne kurio vieno, o visų taip pasirašytų veikalų atribucija“³².

Sruogos publicistikos tyrimai. Sruogos publicistika tyrinėta įvairiais aspektais. Samulionis pristatė Sruogos literatūros ir teatro kritikos straipsnių tematiką, aptarė jų estetinę programą, reikšmę, vertę³³. XX a. devintame dešimtmetyje Samulionis pradėjo nuosekliai rinkti rašytojo straipsnius iš įvairių archyvų ir jau publikuotų šaltinių – planavo išleisti du Sruogos publicistikai skirtus *Raštų* tomus³⁴. Samulionio sukaupta medžiaga, kurią padėjo surinkti jo tėvas Pranas Samulionis, dabar saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tekstologijos skyriuje.

³⁰ Paulius Subačius, *Tekstologija: Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 223.

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*, p. 229.

³³ Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, p. 44–54, 80–91, 111–115, 129–130, 204–208, 243–249.

³⁴ Samulionis planavo mišrios sanklodos publicistikai skirtus tomus: *BSR* t. 11 ketino paskelbti aktualiausius rašytojo straipsnius kultūros klausimais (1911–1947), o *BSR* t. 12 planavo išspausdinti informacinei publicistikai priskirtinus svarbiausius straipsnius apie visuomenės gyvenimą ir kelionių įspūdžius (1911–1947). Publicistikos tomų preliminarus planas parašytas dar neatlikus viso korpuso rekonstrukcijos, todėl tuo metu negalvota apie visų Sruogos straipsnių publikavimą. Dabar atrodytų, kad geriau būtų pasirinkti chronologinę *BSR* publicistikos tomų sanklodą. Būtų išvengta subjektyvaus tomų sudarytojo požiūrio dėl medžiagos paskirstymo, išlaikyta autentiška tekstų seka, kuri parodytų rašytojo interesų įvairovę.

Sruogos straipsniai labiausiai ištirti slapyvardžių analizės aspektu³⁵. Jie išsamiai nagrinėti klasikos ir modernumo jungties atžvilgiu³⁶. Bet naujesnių tyrinėjimų mažai. Apžvelgtos rašytojo straipsniuose iškeltos tarpukario teatro problemos³⁷. Sruogos publicistika aptarta žanro raidos ir kultūros istorijos atžvilgiu³⁸. Analizuota skirtingų žanrų sinkretizmo problematika³⁹. Pagrįstai įvardyta dėmesio Sruogos publicistikai stoka: „Apskritai daugelis Sruogos trečiojo dešimtmečio straipsnių dar nėra pelnę deramo dėmesio. [...] Dauguma straipsnių buvo publikuoti tarpukario spaudoje, tačiau po 1945 m. perspauzdinti nebuvo, nors ir buvo žinomi iš Samulionio sudarytos Sruogos raštų bibliografijos“⁴⁰. Sruogos *Raštuose* ilgainiui autentiškai ir nuosekliai pateikta straipsnių visuma suteiktų impulsą naujai permąstyti rašytojo „idėjų sklaidą ir reikšmę“⁴¹ – neabejotina ir „palaiptams atgyja[nti] jų vertė“⁴². Matyti, kad Sruogos publicistikos korpuso rekonstrukcijos poreikis tebėra aktualus, nes „atskiros sporadiškos perpublikacijos laikraščiuose ir žurnaluose toli gražu neduoda B. Sruogos kritikos pilnesnio vaizdo, neatskleidžia jos esmės“⁴³.

Samulionis, pradėjęs Sruogos publicistikos korpuso rekonstrukciją, „labai aiškiai „regėjo“ rašytojo veikalų ir jų kontekstų panoramą“⁴⁴. Praėjus daugiau nei trisdešimčiai metų, Sruogos straipsniai ir publicistika vis dar

³⁵ Aleksandras Žirgulyš, *Prie redaktoriaus stalo*, Vilnius: Mokslas, 1979, p. 260–262; Albertas Ruzgas, „Slapyvardžių mįslės“, in: *Literatūra ir menas*, 1979-07-07, Nr. 27, p. 12; Vladas Žukas, „Dėl pseudonimo M. Kemšis“, in: *Apie lietuviškuosius slapyvardžius*: Straipsnių rinkinys, sudarė ir parengė Jonas Mačiulis, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Bibliografijos ir knygotyros centras, 2008, p. 118–125; Julius Būtėnas, „[Balio Sruogos mistifikacijos]“, in: *Pseudonimai, arba slapyvardžiai*, Vilnius: Vaga, 1981, p. 61–66; Aleksandras Žirgulyš, „Kūrinio atribucija“, in: Aleksandras Žirgulyš, *Tekstologijos bruožai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 92–93.

³⁶ Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, *Balys Sruoga – tarp tradicijos ir modernumo*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 61–99.

³⁷ Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Rūta Narmontaitė, „Lietuviškojo teatro problemos Balio Sruogos kritikos straipsniuose“, in: *Tekstai ir kontekstai: Konfliktai ir susitarimai*, Vilnius, 2013, p. 13–23.

³⁸ Laima Arnatkevičiūtė, „Balio Sruogos publicistika „Lietuvos“ dienraštyje 1919–1924 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2019, t. 42, p. 309–323.

³⁹ Neringa Markevičienė, „Balio Sruogos laiškų teksto ypatumai“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2021, t. 44, p. 207–256.

⁴⁰ Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, *op. cit.*, p. 67–68.

⁴¹ Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Rūta Narmontaitė, *op. cit.*, p. 13.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Algis Samulionis, „Balio Sruogos „Raštai“ (parengimo principai)“, Vilnius, 1989, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, l. 2r.

⁴⁴ Paulius Subačius, *op. cit.*, p. 60.

nesurinkti (iki šiol labai trūksta kompleksinio požiūrio, „Sruogos paveldo visumos suvokimo“⁴⁵).

Rengiant Sruogos publicistikai skirtus *Raštus*, ateityje reikės įtraukti ir rašytojo tekstų, išspausdintų *Klaipėdos žiniose*, visumą. Šios korpuso dalies išryškėjęs vaizdas yra nedidelis žingsnis, siekiant Samulionio iškelto svarbiausio tikslo – „[a]tkur[ti] Sruogos kūrybinę biografiją“⁴⁶.

Sruoga – užsienio korespondentas. Sruoga, nuo 1921 m. pradėjęs studijas Miunchene, tapo ir Čikagoje leisto dienraščio *Naujienos* bendradarbiu – specialiuoju korespondentu. Žinias apie įvykius Bavarijoje Sruoga siuntinėjo ir Lietuvos spaudai – laikraščiams *Lietuvos žinios* ir *Lietuva*. Jis domėjosi Vokietijos politiniu gyvenimu, istorinėmis permainomis.

Dienraščių Lietuvoje ir Amerikoje skaitytojams Sruoga aprašė Miunchene kilusį ir visoje šalyje išsiplėtusį monarchistinį judėjimą prieš respublikos valdžią ir Vokietijos konstituciją⁴⁷, dalijosi įspūdžiais apie Adolfo Hitlerio sukeltą revoliuciją⁴⁸, pastebėjimais apie prasidėjusį Vokietijos skilimą⁴⁹.

Sruoga išsamiau apibūdino Hitlerį ir jo sąjungininkus – generolą Erichą Ludendorffą, Bavarijos armijos karininką Otto von Lossową, Bavarijos ministrą pirmininką Gustavą von Kahrą⁵⁰, pateikė jų portretus⁵¹. Be to, jis išsamiai analizavo Bavarijos ministrų kabineto krizę, tautinių socialistų partijos susiformavimą, plačiau pristatė šios partijos programą. Sruoga ypač pabrėžė, kad bavarams reikėjo „tautinio herojaus“, kurio jie ieškojo. Jis apibūdino ir destruktivią iškilusio Hitlerio veiklą, įžvelgė besiformuojantį hitlerinį judėjimą, kuris dėl oficialios valdžios atstovų neryžtingos pozicijos iškart nebuvo sustabdytas, o tik paskatintas⁵².

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, p. 12.

⁴⁷ [BS] Padegėlis Kasmate, „Laiškai iš Miuncheno. I. Apie beždžionę ir kitus prasimanymus“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1921-12-09, Nr. 287, p. 4; Idem, „Laiškai iš Miuncheno. II. Vokiečiai, Rusija, Pabaltjūrys“, in: *Ibid.*, 1921-12-10, Nr. 288, p. 4.

⁴⁸ [BS] Mucius Scevola, „Vokietijos galas“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-11-23, Nr. 277, p. 4.

⁴⁹ *Ibid.*; Idem, in: *Ibid.*, 1923-11-24, Nr. 278, p. 4; Idem, in: *Ibid.*, 1923-11-26, Nr. 279, p. 4; Idem, in: *Ibid.*, 1923-11-27, Nr. 280, p. 4.

⁵⁰ [BS] Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos. Hitlerio – Ludendorfo „revoliucija“ Bavarijoje“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-12-04, Nr. 285, p. 4.

⁵¹ *Ibid.*; [BS] Mucius Scevola, „Laiškai iš Bavarijos. II. Kahras – kas jis toks, kam jis yra, ko jis nori“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-11-02–06, Nr. 259–262, p. 4.

⁵² [BS] Padegėlis Kasmate, „Laiškas iš Miuncheno. Politinė mistika ir fašistai“, in: *Lietuvos žinios*, Kaunas, 1922-12-17, Nr. 237, p. 2–3.

Straipsniai, parašyti Lietuvos ir Amerikos spaudai, svarbūs todėl, kad jie atspindi Sruogos pasirinktą, o vėliau nuolat vis kitais aspektais aptariamą analizės objektą – hitlerizmo Vokietijoje ištakas, priežastis, sukeltas problemas, pasekmes. Jie išsiskiria asmeninio požiūrio, emocijų raiška, individualia stilistika (ypač analogijomis, aforizmais, palyginimais, metaforomis).

Laikraščio *Klaipėdos žinios* rengėjai. 1924 m. vasario 1 d. Klaipėdoje buvo pradėtas leisti naujas nepartinis politikos, ekonomikos ir kultūros dienraštis *Klaipėdos žinios*. Klaipėdos kraštas tuo metu buvo neseniai išsivadavęs iš prancūzų okupacijos (1920–1923) ir prijungtas prie Lietuvos. Dienraštis įkurtas, siekiant dalytis su Lietuva Klaipėdos krašto naujienomis, ketinant supažindinti Klaipėdos krašto skaitytojus su įvykiais Lietuvoje. Laikraščio leidybą organizavo redaktorius Jurgis Šaulys. Dienraštį leido akcinė bendrovė „Rytas“. Skaitytojų iš visos Lietuvos prašyta bendradarbiauti, rengiant naują leidinį. *Klaipėdos žinių* redakcijos ir administracijos personalas nebuvo nurodomas. Nuo 1924 m. pavasario iki rudens *Klaipėdos žiniose* nuolat pasirodydavo dienraščio bendradarbių Jono Vileišio (J. Maželio), Mato Šalčiaus (Periklio), Butkų Juzės (B. Jino), Pelikso Bugailišio (Gk), J. Jažylio, K. Skaidros, V. Dargvainio (V. D.) publikacijos, pristačiusios Lietuvos miestų (Palangos, Kauno, Vilniaus, Šiaulių) gyvenimą, Seimo aktualijas, užsienio naujienas.

Klaipėdos žinios neturėjo korespondentų, kurie būtų nuosekliau sekę ir išsamiau rašę apie Vokietijos valdžią, Hitlerio bylą Bavarijoje. Keletą laiškų-pranešimų iš Vokietijos *Klaipėdos žinioms* 1924 m. pavasarį perdavė Juozas Urbšys (J. Ur.), konsulinio skyriaus vedėjas Berlyne⁵³. Urbšys *Klaipėdos žinioms* dažniau siuntinėjo feljetonų, kuriuos Sruoga jį ir skatino rašyti⁵⁴.

Sruoga buvo vienintelis *Klaipėdos žinių* redakcijos narys, kuriam Vokietijos politikos aktualijos labiausiai rūpėjo, nes tos šalies įvykiai jo studijų metu buvo tiesiogiai išgyventi, turėjo pasekmių. Vokiečių sprendimu, po 1923 m. sausio mėnesį įvykusio Klaipėdos krašto sukilimo studijas Berlyne turėjo nutraukti artimiausi Sruogai asmenys – Vanda Daugirdaitė ir jo brolis Kazimieras Sruoga. Jie turėjo išvykti iš Berlyno, nebaigę pradėtų mokslų. Sruoga, grįžęs iš Miuncheno, buvo ten prasidėjusių istorinių kovų dėl

⁵³ [Juozas Urbšys] J. Ur., „Potsdamas ir Weimaras“, in: *KŽ*, 1924-03-28, Nr. 48, p. 2; [Juozas Urbšys] J. Ur., „Dar apie lietuvius Vestfalijoje“, in: *KŽ*, 1924-03-30, Nr. 50, p. 2.

⁵⁴ Balio Sruogos laiškas Juozui Urbšiui, po 1924-04-20, iš Klaipėdos – į Berlyną, in: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, (toliau – *LNMMB RKRS*), f. 15, b. 330, l. 11r.

valdžios liudytojas. Miunchene vykusius hitlerininkų maištus prieš Berlyno valdžią Sruoga palygino su 1917 m. studijų Maskvoje metu matytais bolševikų revoliucijos vaizdais⁵⁵.

Klaipėdos žinių oficialusis redaktorius Šaulys stengėsi pritraukti patyrusių, gabių žurnalistų. Iki 1924 m. pavasario *Klaipėdos žinias* redagavo Juozas Pronskus, o nuo balandžio pradžios iki rugsėjo Sruoga tapo šio dienraščio faktiškuoju redaktoriumi (redakcijos vedėju)⁵⁶. Sruogos pareiga buvo „vedamųjų straipsnių gaminimas ir bendras laikraščio prižiūrėjimas“⁵⁷. Jis turėjo pasirūpinti dienraščiu, kad jį būtų galima leisti šešis kartus per savaitę.

Įvykių Vokietijoje atspindžiai *Klaipėdos žiniose*. Dienraštyje *Klaipėdos žinios* Sruoga pradėjo dirbti nuo 1924 m. balandžio 1 d.⁵⁸, dirbo iki 1924 m. rugsėjo 3 d.⁵⁹ Per šį laikotarpį Sruoga dienraštyje paskelbė beveik 200 tekstų: įvairių žanrų publicistikos – redakcinių straipsnių, straipsnių, recenzijų, korespondencijų, žinučių.

1924 m. balandžio 3 d. Klaipėdoje paskelbtas pirmas slapyvardžiu C. pasirašytas redakcinis (vedamasis) straipsnis, kurį paskatino aktualus įvykis – baigta nagrinėti Hitlerio byla⁶⁰. Redakciniai straipsniai buvo svarbūs, nes rodė ne tik vieno autoriaus, bet „kolektyvinę nuomonę ir redakcijos poziciją į aktualius visuomeninio politinio gyvenimo reiškinius“⁶¹. Straipsnyje iškeltas probleminis klausimas, kodėl Hitlerio bendrininkai už valstybės perversmo organizavimą nebuvo tinkamai nubausti. Ironizuotas Bavarijos teismo sprendimas:

Hitlerio, Liudendorfo ir sėbrų byla pasibaigė gana keista formula. Liudendorfas išteisinta, o teismo [išlaidas] už jį apmoka valstybė! Hitleris, Poeneris, Krie-

⁵⁵ [BS] Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos. Hitlerio – Ludendorfo „revoliucija“ Bavarijoje“, p. 4. Apie Miunchene siautėjusią Hitlerio gaują, jos keltas riaušes Sruoga pasakojo ir laiškuose Berlyne studijavusiems bičiuliams Vandai Daugirdaitei ir Juozui Urbšiu (žr. BSR, t. 17, kn. 1, p. 393–396).

⁵⁶ Leonas Gudaitis, *Laiko balsai: Lietuvių literatūrinė spauda 1918–1923 metais*, Vilnius: Vaga, 1985, p. 153.

⁵⁷ „Redakcijos vedėjo pareigos“, in: LCVA, f. 923, ap. 1, b. 107, l. 95r.

⁵⁸ Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Būgius, 1924-01-04, in: BSR, t. 17, kn. 1, p. 418.

⁵⁹ „Personalinės žinutės“, in: KŽ, 1924-09-07, Nr. 181, p. 5.

⁶⁰ [BS] C., „Hitlerio „maištas“ paslapčių šviesoje“, in: KŽ, 1924-04-03, Nr. 53, p. 1.

⁶¹ Rūta Marcinkevičienė, *Spaudos tekstų žanrai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 129.

belis ir Weberis gavo 5 metus kalėjimo, kurie vis tiktai gali būti atsėdėti per... 6 mėnesius, o su kitais kaltininkais kombinacija kur kas paprastesnė. Kitoj kurioj šaly toks teismo sprendimas iš esmės būtų neįmanomas, bet Bavarija – kur kas didesnių galimybių šalis, negu Rusija ar Palestina.⁶²

Kitose šalyse skirtos didesnės bausmės už daug mažesnius nusikaltimus nei Bavarijoje už tėvynės išdavystę. Palyginimai išryškino tikrovės paradoksus:

Pavyzdžiui, saksai prieš keletą dienų teisė savo buvusį ministerį pirmininką, pragarsėjusį Zeignerį: jis nesugebėjo pasiaiškinti, kaip jis apmokėjo savo žmonos kailinius, – ir gavo trejus metus kalėjimo, ir galas. O Bavarijoj – ir „revoliucija“ padaryta, ir jos sostinė armotomis apstatyta, ir gatvėse gerokai pasišaudyta bei kraujas pralietas, ir Liudendorfo vedamoji „armija“ lygiai kovą pralaimėjo Miuncheno sienose, kaip ir Prancūzijos laukuose, – ir vis tiktai teismo sprendimas, švelniai pasakius, nei šioks, nei toks.⁶³

Prieš respubliką įvykdyti nusikaltimai oficialiai turėjo būti svarstomi Aukščiausiajame Teisme Leipcige. Hitlerio byla ten perduota nebuvo. Ji nagrinėta žemesnėje institucijoje – Bavarijos teisme, kuris nepripažino Leipcige išleidžiamų įsakymų. Pateikta ir daugiau paradoksalių pavyzdžių:

Vokiečių karo ministeris net tris kartus įsako uždaryti Miuncheno gatvinį laikraštuką, iš profesijos šmeižiantį valstybės Prezidentą ir karo vadovybę, ir nieko padaryti negali: laikraštukas ne tik išeina, bet ir karo ministeriui koliojamų žodžių nešykštuoja⁶⁴.

Sruoga Muciaus Scevolos slapyvardžiu jau anksčiau kritikavo Bavarijos policijos sąmoningą nenorą vykdyti Leipcigo teismo sprendimus⁶⁵. Matyti, kad šie Sruogos straipsniai susiję – jiems būdingas laisvas perpasakojimas. Sruoga parodė, kad Bavarijos valdžia ir jai pavaldi policija elgėsi priešingai, nei buvo nurodyta Aukščiausiojo Teismo, ir tapo nusikaltėlių sąjungininkėmis. Hitlerio byla ne vien Sruogai atrodė išspręsta nelogiškai. Jos rezultatai papiktino ir pasaulio politikus. Pavyzdžiui, anglai Londone reziūmavo, kad „visa ta Bavarų byla išrodžiusi lyg koks farsas. Patys valstybės gynėjai

⁶² [BS] C., „Hitlerio „maištas“ paslapčių šviesoje“, p. 1. Cituojant autentiška rašyba ir skyryba minimaliai koreguota pagal dabartinės kalbos nuostatas, taisytos korektūros klaidos.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ [BS] Mucius Scevola, „Darbininkų šventė Bavarijoj. IV. Fašistai ir valdžia“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-06-08, Nr. 135, p. 5.

vietoj rėmę skundą, gynė pačius kaltinamuosius“⁶⁶. Prancūzų spauda rašė, kad „Miuncheno byla tai yra neleistinas dalykas, o Bavarijais teisėjai verti yra viso pasaulio paniekos“⁶⁷.

Sruoga, naudodamasis „charakteringų vaizdelių“⁶⁸ kūrimo taktika, plačiau pristatė Bavarijos maištininkus. Pateikti Hitlerio, jo bendrininkų apibūdinimai, Miuncheno įvykių aprašymai – tai parafrazės iš ankstesnių Sruogos straipsnių. Visuose Sruogos tekstuose Vokietijos avantiūristų charakteristikos sutampa arba yra panašios, vis praplečiamos naujomis įžvalgomis, papildomos, įtraukiant daugiau pagrindinių veikėjų. Sruogos įsitikinimu, išsamesnė pažintis su Bavarijoje sukulto maišto vadais skaitytojams turėjo padėti geriau suprasti ir įsivaizduoti patį įvykį:

Kad suprasti Bavarijos revoliucijos misteriją, tenka pažvelgti į šios kovos vadovus.

Tai nebuvo kokia idėjinė revoliucija, bet tiktai asmeninė. Susirėmė dvi kartos: jaunesni avantiūristai ir seniai.

Kas liečia Ludendorfą, tai čia gal visai tiktų sena rusų patarlė: general i durak – generolas ir kvailys. Gal kovos lauke Ludendorfas ir yra didis strategas, gal jis yra net genialus, kaip kiti vokiečiai jį pravardžiuoja, karo vadas, bet politikoj – siekia ne toliau gimnazistų išminties. Hitleris, austrijokas, žmogus karšto kraujo, nelyginant kaip Lietuvos darbo federacijos koks daktaras, gabus organizatorius ir dar gabesnis demagogas, bet visų pirma isterikas ir neurastenikas, ir visai neturįs palinkimo nors kartą pagalvoti apie tai, ką jis daro. Italijoje padarė „revoliuciją“ Mussolini, Ispanijoje Primo de Rivera, na, Vokietijoje turėjo padaryti – jis! [...]

Ka[hr]jas gi, taip sakant, šakninis bavaras, kūnu ir dūšia suaugęs su savo žeme, su ypatingu bavarijais tautos būdu. Kietas, užsispyrėlis, atsargus, gudrus, atkaklus kaip tikras kalnų šalies sūnus. Ir visų pirma – doras žmogus. Įsitikinęs monarchistas, mirtinas neprietelis socialistų, arba, kaip jis sako, marksistų, bet jis tuo nesislepia, neveidmainiauja ir niekam nesilenkia. Su jo nusistatymu ir dabar, ir dėl jo senosios darbuotės Bavarijoje sunku būtų sutikti, bet jo statumo ir kietumo negalima nepripažinti ir negerbti.⁶⁹

Apibūdinamas Hitlerio sąjungininkus, Sruoga paaiškino jų tarpusavyje santykius, išryškino nuomonių skirtumus, įvardijo bendrą tikslą ir jo

⁶⁶ [BS] [Anonimas], „Miuncheno bylos išpūdis Anglijoje“, in: *KŽ*, 1924-04-03, Nr. 53, p. 1.

⁶⁷ [BS] [Anonimas], „Prancūzai apie Miuncheno bylą“, in: *KŽ*, 1924-04-05, Nr. 55, p. 1.

⁶⁸ [BS] Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos. Hitlerio – Ludendorfo „revoliucija“ Bavarijoje“, p. 4. „Charakteringus vaizdelius“ Sruoga kūrė parodydamas politinio veikėjo „paveikslą“ ir pristatydamas iš detalių sudėliotą kontekstą – „istorijos trupučiuką“. Jis dar 1923 m. Miunchene pasirinktą kinematografinio pobūdžio „paveikslą“ kūrimo taktiką pritaikė ir 1945 m. rašydamas garsiausią savo kūrinių *Dievų miškas*.

⁶⁹ *Ibid.*

siekiant pasirinktą skirtingą metodiką, idėjinius nesutarimus, kurie lėmė nesėkmingą Hitlerio maišto pabaigą⁷⁰.

Vokietijoje ir Klaipėdoje rašytuose straipsniuose Sruoga parodė, kaip idėjos bendraminčiai tapo priešais. Hitleris su jį palaikančiomis ginkluotomis pajėgomis 1923 m. lapkričio 8 d. apsupo susirinkimą, kuriame posėdžiavo Vokietijos diktatorius, generalinis komisaras von Kahras. Hitleris jėga privertė jį ir kitus Bavarijos politikus pareikšti, kad jie pritaria ir prisideda prie Hitlerio pradėtos „revoliucijos“, kuria siekta atkurti monarchiją, perimti Berlyno valdžią. Bavarijos ministras pirmininkas von Kahras žinojo, kad Vokietijos policija ir kariuomenė nepalaikė Hitlerio avantiūru, numanė, kad prieš Bavariją būtų sukilusios kitos Vokietijos žemės, kur Hitleris ir jo bendrininkai neturėjo autoriteto. Von Kahras suvokė, kad, prasidėjus Hitlerio „revoliucijai“, kiltų susidūrimas ir su kitomis šalimis – Lenkija ir Prancūzija, su kuriomis Vokietija, neturėjusi išteklių, tuomet negalėjo kariauti. Von Kahras išvengė karo – jis diplomatiškai apgavo Hitlerį: posėdyje sutiko prie jo prisidėti, o kitą dieną jį ir jo bendrininką Ludendorfą paskelbė tėvynės išdavikais. Von Kahras buvo priverstas numalšinti Hitlerio sukeltą pučą. Neatsitiktinai von Kahro veiklą, gretindamas su Hitlerio darbais, Sruoga įvardijo „bekrauje revoliucija“⁷¹.

Klaipėdoje publikuotas straipsnis, pasirašytas C. slapyvardžiu, yra Miunchene Sruogos parašytų straipsnių, kuriuose išsamiau aptarti Bavarijos revoliucijos įvykiai, trumpesnis, glaustesnis, paprastesnis variantas – tam tikra ankstesnių straipsnių santrauka.

Pabrėžta netikėta mintis, kad Hitlerio „revoliucijos“ skandalas jam ir jo bendrininkams pasitarnavo kaip tolesnės jų veiklos reklama: „O laikraščiai jau praneša žinių apie naujus Bavarijos dešiniųjų „pučo“ planus...“⁷² Objektyviai vertinant, nubaustas turėjo būti visas Bavarijos ministrų kabinetas. Vokietijoje ruošiasi parlamento rinkimams, kurių rezultatai galėjo pakeisti politinę situaciją. Vokietija buvo ir Lietuvos kaimynė, todėl Sruoga skatino būti pasirengus visokiems įvykiams. Individualus situacijos vertinimas būdingas daugeliui rašytojo straipsnių, kaip ir juose pasikartojanti „blogos sėklos“ metafora: „Miuncheno sienose per daug blogos sėklos pasėta [...]“⁷³.

⁷⁰ Idem, in: *Ibid.*, 1923-11-05, Nr. 261, p. 4.

⁷¹ Idem, in: *Ibid.*, 1923-11-06, Nr. 262, p. 4.

⁷² [BS] C., „Hitlerio „maištas“ paslapčių šviesoje“, p. 1.

⁷³ *Ibid.*

Laiškų iš Vokietijos imitacija. Studijuodamas Miunchene Sruoga *Naujienuoms* siuntinėjo straipsnius, kuriuos vadino laiškais (jiems būdinga laiško forma, laiško poetikos elementai – kreipinys, autoriaus parašas, data, vieta). Šią tradiciją Sruoga pratęsė Klaipėdoje. 1924 m. birželio pradžioje *Klaipėdos žiniose* atsirado skiltis „Laiškai iš Miuncheno“. Pirmasis joje publikuotas tekstas „Hitleris ir beždžionė“⁷⁴ pasirašytas titlonimu Dr. E. M. Jis neįtrauktas į slapyvardžių sąvadą⁷⁵, bet gali priklausyti Sruogai. Galima pateikti argumentų.

Atvirame kritinio pobūdžio laiške-straipsnyje plėtota Sruogai svarbi tema – Hitlerio bylos įvykiai Miunchene. Atnaujinti ankstesnę temą paskatino netikėtas ir sensacingas įvykis – spaudoje paskelbta naujiena, kad „Anglų sodo“ parke, kur studijų metu Sruoga praleisdavo daug laiko, Kleinhesseloher ežero saloje, apsigyveno beždžionė. Sukurtas vaizdelis, kaip beždžionė pateko į salą. Sruogos neretai lankytoje Miuncheno miesto dalyje Schwabinge, kur gyveno dailininkai ir poetai, vienas ponas turėjo ypatingą augintinį – beždžionę Jumbą. Ją vesdavosi pasivaikščioti į Miuncheno sodą, kur rinkdavosi kiti miestiečiai, alaus mėgėjai. Ponas, norėdamas dar labiau atkreipti kitų dėmesį, pasiėmė beždžionę į valtį ir išplaukė į ežerą. Beždžionė Jumba, pasinaudojusi proga, išsoko iš valtios – pabėgo nuo pono ir apsigyveno ežero saloje. Pakalbinta vokiečių žurnalistų, beždžionė Jumba „pareiškė, kad ji norinti toje saloje įkurti naują valstybę. Dėl valstybės formos dar nėsanti galutinai nusistačiusi...“⁷⁶ Pasirinkęs beždžionės Miunchene simbolį, Sruoga ironiškai susiejo politinę Hitlerio bylą ir nepolitinę į laisvę ištrūkusios beždžionės istoriją. Hitleris Miunchene, kaip ir beždžionė ežero saloje, nors ir buvo įkalintas, bet jautėsi nesuvaržytas: „Hitleris tikrai sėdi tvirtovėje, tai yra jis nesėdi, o po miestą pasivaikštinėja“⁷⁷.

Aprašydamas Sovdepiją, Italiją ir Ispaniją – Europos šalis, kurioms būdinga diktatūra, Sruoga pavartojo ir susikurtą terminą „fašizmo beždžionės“⁷⁸. Būtina prisiminti ir Sruogos straipsnius, kuriuose pasakota, kaip vokiečiai ieškojo „tautinio herojaus“, kuris, atėjęs į valdžią, pakeistų

⁷⁴ [BS] Dr. E. M., „Laiškai iš Miuncheno. Hitleris ir beždžionė“, in: *KŽ*, 1924-06-01, Nr. 99, p. 3.

⁷⁵ *Lietuviškieji slapyvardžiai*, t. 2, p. 211.

⁷⁶ [BS] Dr. E. M., „Laiškai iš Miuncheno. Hitleris ir beždžionė“, p. 3.

⁷⁷ *Ibid.* Plačiau apie „Landsbergo kalėjimo mūrus“, kur Hitleris „buvo patalpintas nepaprastai keistomis sąlygomis, jo bylai pasibaigus“, žr. [BS] [Anonimas], „Juodos dienos – neprotingos. Hitleris už nuodėmes gailis“, in: *KŽ*, 1924-07-24, Nr. 142, p. 2.

⁷⁸ [BS] C., „Fašizmas ar demokratija“, in: *KŽ*, 1924-07-01, Nr. 122, p. 1.

šalies gyvenimą⁷⁹. Be to, Sruoga jau anksčiau rašė apie tuos laikus, „kada vokiečiai beždžionės pramanymu užsiimdavo“⁸⁰; „Tat jeigu šiais laikais vokiečiai beždžionės ar jai lygios esybės ir nebegali pramanyti, tai visai nėra pamato laukti, kad jie anksčiau ar vėliau nesumanys pramanyti monarchą. Nėra abejonės“⁸¹. Hitlerio bylai pasibaigus, Miunchene valdžia, siekusi atkurti monarchiją, nepasikeitė. Bavariją toliau valdė von Kahras: „Lyg kad nieko nebūtų atsitikę...“⁸² Tik „saloje viešpataujanti beždžionė nuolat šaukia: „Tegyvuoja respublika!“⁸³ Hitleris, po pusės metų išėjęs į laisvę, kūrė planus, kaip legaliai tapti Veimaro Respublikos vadovu – Vokietijos kancleriu⁸⁴. Skirtingu laiku rašytus Sruogos straipsnius susieja ta pati aliuzija, kuriai suvokti reikia platesnio konteksto žinių.

Vėliau Sruoga, prisidengęs ironimu Pridotkas, išspausdino laišką iš Berlyno, kuriame rašė apie vokiečių parlamentą⁸⁵. Reichstago nuotaikos įtaigiai perteiktos, parodant kelių kraštutinių nacionalistų (Albrechto von Graefe) ir komunistų (Ericho Kunzo, Ruth Fischer) paveikslų škicis – šaržus, kurie susiję su jų kraštutinėmis politinėmis nuostatomis ir įsivaizduojama Vokietijos ateitimi. Reichstagas pavaizduotas kaip aukščiausios valstybės institucijos parodija: tarp hitlerininkų, komunistų ir socialdemokratų „iški- lo tokių smarkių ginčų, kokių ne kiekviename jomarkedė – koliojosi, kas kaip norėjo ir mokėjo“⁸⁶. Asmeniniai ginčai baigėsi muštynėmis. Vokietijos parlamente, kaip ir Hitlerio surengto pučo metu, planuota tėvynės išdavystė – ketinta nušalinti Vokietijos valdžią.

Žinutės apie Vokietiją. *Klaipėdos žiniose* nuo 1924 m. balandžio mėnesio publikuotos ir nepasirašytos žinutės, kuriomis trumpai perpasakotos Vokietijos naujienos iš svarbiausių šalies laikraščių – *Berliner Tageblatt*, *Vossische Zeitung*, *Deutsche Allgemeine Zeitung (DAZ)*, *8 Uhr-Abendblatt*. *Natio-*

⁷⁹ [BS] Padegėlis Kasmate, „Laiškas iš Miuncheno. Politinė mistika ir fašistai“, p. 2–3.

⁸⁰ Padegėlis Kasmate, „Laiškai iš Miuncheno. I. Apie beždžionę ir kitus prasimanymus“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1921-12-09, Nr. 287, p. 4.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² [BS] Dr. E. M., „Laiškai iš Miuncheno. Hitleris ir beždžionė“, p. 3.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ [BS] Pridotkas, „Iš vokiečių parlamento praktikos (laiškas iš Berlyno)“, in: *KŽ*, 1924-06-20, Nr. 113, p. 2.

⁸⁶ [BS] [Anonimas], „Boksas vokiečių parlamente. Ranką nusukė. Žandą ištepnojo“, in: *KŽ*, 1924-06-29, Nr. 121, p. 5.

nal-Zeitung. Žinutės informavo skaitytojus apie Bavarijos aktualijas, tarp jų ir Hitlerio bylą, su šiuo procesu susijusias realijas, pranešė apie nubaustų, įkalintų hitlerininkų likimą⁸⁷.

Įprastai lakoniškoms standartinėms agentūrinėms žinutėms būdinga neutrali, be vertinamųjų elementų kalba. *Klaipėdos žiniose* publikuotos individualia raiška išsiskyrusios autorinės žinutės. Joms būdingi šie požymiai: ironiškos pavadinimų formuluočių, turinio analogijos, subjektyvų vertinimą atspindintys skirtukai. Pavyzdžiui, išspausdinta žinutė „Bavarijos tautininkų patriotizmas“ turėjo paantraštę – patarlę lotynų kalba „Ubi bene ibi patria“ („Kur gerai, ten ir tėvynė“). Žinutės turinys skelbė apie sulaikytiems Vokietijos monarchistams palankų Bavarijos teismo sprendimą, lėmusį ir Hitlerio bendrininko Otto von Lossowo pasirinkimą – pasitraukti į Turkijos respubliką, pereiti į anksčiau Sruogos straipsniuose paminėto turkų revoliucionieriaus Mustafos Kemalio Paschos armiją⁸⁸:

Berlynas, 3. 4. Žiniomis iš Miuncheno, tardymo darbas dėl Kahro, Lossovo ir Leissnerio greitu laiku būsias sustabdytas. Lossovo artimose sferose kalbama, kad Lossovas nebegrišias į Bavariją, o esąs pasižadėjęs įstoti į Turkų armiją!⁸⁹

Sruoga domėjosi, kaip vyko rinkimai į Vokietijos parlamentą, kokias deputatų kandidatūras iškėlė partijos. Žinutėse pateikta intriguojančios informacijos:

Vokiečių liaudies laisvės partija stato *L u d e n d o r f a* k a n d i d a t u į *R e i c h s t a g a*. Jis yra pirmas įtrauktas sąrašas, taip, kad jo išrinkimas į Reichstagą beveik užtikrintas.⁹⁰

Ludendorfas, paleistas iš kalėjimo, sulaukė išskirtinio dėmesio Bavarijoje:

Nauenas, 7–IV. (E.). Liudendorfas kitą dieną po savo išteisinimo gavo 3000 sveikinimo telegramų. Penki laiškanėšiai visą dieną buvo užimti nešiojimu sveikinimo laiškų ir telegramų Liudendorfo rezidencijon Miuncheno priemiesty. Feldmaršalas Hindenburgas taip pat pareiškė širdingą pasveikinimą savo senam kolegai.⁹¹

⁸⁷ [BS] [Anonimas], „Bavarijos sukilėlių nuteisimas“, in: *Ibid.*, 1924-04-02, Nr. 52, p. 4.

⁸⁸ [BS] Padegėlis Kasmatė, „Laiškas iš Miuncheno. Politinė mistika ir fašistai“, p. 2.

⁸⁹ [BS] [Anonimas], „Bavarijos tautininkų patriotizmas“, in: *KŽ*, 1924-04-04, Nr. 54, p. 4.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ [BS] [Anonimas], „Liudendorfas per dieną gavo 3000 laiškų“, in: *KŽ*, 1924-04-09, Nr. 58, p. 4.

Sruoga sekė Vokietijos spaudoje paskelbtas žinias apie Lietuvą. Jis reaguodavo į Lietuvą nukreiptus kompromituojančius pranešimus, stengdavosi juos paviešinti *Klaipėdos žiniose*. Pavyzdžiui, vienoje žinutėje konstatuota, kad „paplito negarbingų raštų apie Lietuvą“⁹². Pabrėžta, kad „[l]ietuvių laikraščiuose apie vokiečius panašių dalykų nebuvo“⁹³. Vokiečiai Lietuvos konsulą Berlyne ir generalinį direktorių kaltino korupcija – tariamai labdaringa veikla. Sruogai žurnalistikos srityje buvo ypač svarbus vertybinis kriterijus. Jis netoleravo melagingų pranešimų, į juos sąmoningai atkreipdavo visuomenės dėmesį.

Klaipėdos realijos. Žemės ūkio rūmai, ideologinė spauda. Dirbdamas *Klaipėdos žiniose* Sruoga daugiausia rašė apie Klaipėdos krašto įvykius, kurie buvo susiję ir su Vokietija. Jo straipsniuose keltos Miunchene labiausiai išryškėjusios, bet universalios problemos – asmens sąmoningumo, tautinio identiteto, sąžiningos politikos. Sruogos straipsniuose atsispindėjo ir aktualūs to meto pasaulio įvykiai, tautų santykiai, tarptautinė politika.

Antrame *Klaipėdos žiniose* išspausdintame straipsnyje Sruoga akcentavo nebe Miuncheno, o Klaipėdos krašto paradoksus. Straipsnis pradėtas imituojant pasakos stilistiką: „Dideliai keistų dalykų dedas mūsų mažame Klaipėdos kraštely“⁹⁴. Atkreiptas dėmesys į Klaipėdos žemės ūkio rūmus. Jie turėjo rūpintis žemės ūkio reikalais, bet buvo uždaryti. Jų valdžios atstovai vokiečiai vykdė prieš valstybę nukreiptą politiką, agitacinį darbą. Jurgio Gervės slapyvardžiu pasirašytame straipsnyje Sruoga pratęsė ir patikslino šią mintį ironišku komentaru:

Buvo tokie „rūmai“. Ką jie veikė – niekas nežino. Jie bent gyvuliams davinėjo liudymus, kad jie cholera neserga. Juose, žinoma, sėdėjo vokiečių dauguma. Ir reikalų vedėją turėjo pasisamdę iš Vokietijos. O šis ponas pasirodė esąs ir vokiečių šnipas, ir tamsių dalykų agentas. Už jo neūkiškus darbus Direktorija ėmė ir išvarė jį į Vokietiją. Tuomet tie Ūkio rūmai pakėlė didžiausį gvolatą. Ėmė rašyti protesto rezoliucijas, politikauti. Kadangi Klaipėdoj yra kam ir be jų politikuoti, tai Direktorija ėmė tuos rūmus ir paleido.⁹⁵

⁹² [BS] [Anonimas], „Dvi taktikos“, in: *KŽ*, 1924-04-04, Nr. 54, p. 2.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ [BS] C., „Provincialinė išmintis“, in: *KŽ*, 1924-04-06, Nr. 56, p. 1.

⁹⁵ [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. III. Trys „revoliucinės“ reformos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1924-06-04, Nr. 136, p. 4.

Nors Klaipėdos žemės ūkio rūmai panaikinti, tačiau šiai institucijai priklausęs laikraštis *Memelländische Rundschau* (*Klaipėdos krašto apžvalga*) išliko. Jis leistas vokiečių kalba ir buvo skirtas politikai: „Tiktai vietoj ūkio reikalų velias dar giliau į politiką ir mankštinsi religinėse problemose“⁹⁶. Politinė agitacija vertėsi valdžios sprendimais nepatenkinti Klaipėdos krašto žemdirbiai ir dvasininkai.

Žemdirbius piktino panaikintų Žemės ūkio rūmų rezultatas – užkirstas kelias prekyba gyvuliais. Vokiečiai, uždarę sieną, nebeįsileido į Prūsiją gyvulių iš Klaipėdos krašto. Taip pasielgę vokiečiai skatino žemdirbius sukilti prieš Klaipėdos krašto Direktoriją⁹⁷. Be to, Klaipėdos kraštui tapus Lietuvos dalimi, siekta, kad krašte veiktų ne vokiška, o sava bažnytinė vyresnybė, kuri nepriklausytų nuo svetimos valstybės. Dvasininkai, kurių daugumą sudarė vokiečiai, buvo suinteresuoti Klaipėdos krašte palaikyti vokišką tvarką, nes ji jiems senatvėje garantavo pensijas. Oficialiai kalbėta tik apie „pavojų evangelikams iš katalikiškos Lietuvos“⁹⁸. Todėl vokiečių dvasininkai tarėsi su Vokietijos bažnyčios taryba Berlyne, „kaip iš Klaipėdos krašto bažnytinės organizacijos padaryti Prūsų kamininką“⁹⁹.

Žemės ūkio rūmų laikraštis tapo prieš Direktorijos priimtus sprendimus maištaujančių žemdirbių ir dvasininkų tribūna. Siekiant atskleisti situacijos absurdiškumą, pasitelktas vaizdingas palyginimas:

Sako, ukrainietis važiuojęs išilgai savo stepus, puodų vežimą prisikroves. Važiuoja dieną, kitą – stepams galo nematyti. Staiga užvažiavo ant akmenio, apvirto su visu vežimu ir atsistojęs keikias: bisova tisnota – velniškas ankštumas! Vadinas, begaliniai stepai per ankštūs!¹⁰⁰

Sruoga šį vaizdelį apibendrino ironišku teiginiu. Jis nukreiptas į pasyvią Klaipėdos krašto valdžią, kuri nesugebėjo laiku imtis tinkamų priemonių – kartu su rūmais uždaryti jų leisto laikraščio. O labiausiai – į vokiečių interesus palaikančius politikus Klaipėdos krašte:

Jei suprantamas ukrainiečio pasipiktinimas, kad stepuose puodai sudužo, tai kaip stebėtis, kad suinteresuoti asmens pyksta, jei taip netikėtai jų slapta ugdyti idealai suglamdyta! Koks ten idealas ir yra – jis vis tik ne puodas...¹⁰¹

⁹⁶ [BS] C., „Provincialinė išmintis“, p. 1.

⁹⁷ [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. III. Trys „revoliucinės“ reformos“, p. 4.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ [BS] C., „Provincialinė išmintis“, p. 1.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

Paradoksalu, kad panaikintų Žemės ūkio rūmų laikraštis, apgaudinėdamas skaitytojus, didžiavosi kultūringu elgesiu. Straipsnis pabaigtas aforistiškai – prancūzų rašytojo Anatole'io France'o ironiška mintimi:

Kas nemano apie save, kad jis yra pasaulio ašis, ir nedaro taip, tarytum jis ja būtų? Kiekvienas iš mūsų mano, kad pasaulis jame pasibaigia. Jei aš kalbu apie mus, aš ir gyvulių nepamirštu. Nėra tokio gyvulio, kuris nesijaustų esąs aukščiausias pasaulio tikslas, aplink kurį visa prigimtis sukasi.¹⁰²

Sruoga neretai į straipsnius įterpdavo ar juos pabaigdavo citatomis – intertekstinėmis nuorodomis. France'as buvo ypač mėgstamas Sruogos rašytojas dėl „ironijos apoteozės“¹⁰³ – švelnaus ir geranoriško, pyktį raminančio juoko. Ne veltui *Klaipėdos žiniose* Sruoga paminėjo prancūzų rašytojo aštuoniasdešimties metų jubiliejaus sukaktį¹⁰⁴, vertė ir publikavo jo kūrinių fragmentų¹⁰⁵.

Viename Sruogos straipsnyje pradėtos pasakoti istorijos fragmentas dažniausiai išplečiamas, papildomas ar pratęsimas kituose jo rašiniuose. Pavyzdžiui, galima sužinoti, kas vyko tada, kai Klaipėdoje buvo uždaryti Žemės ūkio rūmai¹⁰⁶. Straipsnis pradėtas priežodžiu – „Peštynes baigus kumščiais nebemostaguojama“¹⁰⁷. Šią aksiomą paneigė liaudies išmintis – „kas nukritęs neužsimuša, tas vėl atsipeikėja“¹⁰⁸. Per Klaipėdos krašto vokišką spaudą buvę Žemės ūkio rūmų vadovai vokiečiai siekė įrodyti, kad jų veikla neteisėtai uždrausta. Klaipėdoje ir Šilutėje vykusiuose susirinkimuose vaidinta „komedija“¹⁰⁹ (ši terminą Sruoga straipsniuose dažnai vartojo¹¹⁰). Imituojant balsų daugumą („vienbalsiu protestu“¹¹¹) nesąžiningai priiminti suklastoti nutarimai. Žemės ūkio rūmų Valdyba apkaltinta apolitiškumu – „už tai, kad nepadėjo Rūmams priešvalstybiniai politikuoti!“¹¹²

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ [BS] B. Sirakūzinas, „Anatole France“, in: *KŽ*, 1924-04-18, Nr. 66, p. 3.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ [BS] J. Velbieka, „Anatolis France, „Iš Epikūro darželio“, in: *KŽ*, 1924-04-20, Nr. 67, p. 2, 7.

¹⁰⁶ [BS] [Anonimas], „Kaip protestai fabrikuojami“, in: *KŽ*, 1924-04-12, Nr. 61, p. 4.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ [BS] Mato, „Susirinkimo uždarymo komedija“, in: *KŽ*, 1924-04-12, Nr. 61, p. 4.

¹¹⁰ [BS] Mucius Scevola, „Darbininkų šventė Bavarijoj. IV. Fašistai ir valdžia“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-06-08, Nr. 135, p. 5. Šiame straipsnyje aprašytas fašistų ir Bavarijos policijos susidūrimas Miunchene – „puikiai inscenizuota komedija“, „komedija“.

¹¹¹ [BS] [Anonimas], „Kaip protestai fabrikuojami“, p. 4.

¹¹² *Ibid.*

Maištauta prieš Valdybos pirmininką lietuvį, kuris nepalaikė vokiečių nacionalistinių idėjų.

Vėliau Klaipėdos krašto Direktorija paskelbė rinkimus į Žemės ūkio rūmus. *Klaipėdos žiniose* paskelbus kandidatų sąrašą, linkėta, kad „šie rūmai būtų tikrai ūkiški ir kad juose sutiktų ūkininkai lietuviai ir vokiečiai, kurių ūkiškieji interesai yra bendri, kad nebūtų naujuose rūmuose politikuojama ir kad jie dirbtų krašto naudai ir visai valstybei“¹¹³.

Klaipėdos miesto Taryba. Kitų Sruogos straipsnių objektas panašus – priešvalstybinė politika Klaipėdos krašte¹¹⁴. Klaipėdos miesto Taryba, baigdama darbą, elgėsi priešingai, nei įprasta pasaulyje. Užuoat išlikusi nešališka ir objektyvi, ji sąmoningai būrė naujus vokiečiams lojalius valdžios atstovus. Ne veltui Sruoga ironizavo, kad nueinanti valdžia „susirūpino laimėti vokiečių politikos prizą“¹¹⁵. Klaipėdos valdininkai elgėsi ne kaip kultūringi europiečiai, o kaip provincialai: „Mūsų miesto galvos, mūsų „valios reiškėjai“ savo darbais įrodo, kad Vakarų Europos kultūringos tradicijos Klaipėdoj – Null und Nichts – nulis ir niekis“¹¹⁶. Šį posakį Sruoga studijų metu mėgo kartoti. Žodžius „Null und Nichts“ ištarė Bavarijos lyderis von Kahras. Pirmąkart šis posakis įrašytas laiške Vandai Daugirdaitei. Siekta parodyti, kad studijų pabaigoje gautas diplomats neturi reikšmės, kur kas svarbesnės universitete įgytos žinios: „Mums diplomats, Kahro žodžiais sakant, Null und Nichts. Man gal kiek dar turi prasmės pabandyti – baigt komediją, bet Tau – juk dar labai daug laiko“¹¹⁷.

Klaipėdos miesto Tarybos valdžios rinkimų procesas buvo nedemokratiškas, šališkas, todėl neteisėtas. Klaipėdos miesto Taryba pranešimus, susijusius su rinkimais, oficialius rinkimų sąrašus spausdino tik viename partiniame laikraštyje *Memeler Dampfboot*. Šis miestelėnams, pirkliams ir valdininkams skirtas laikraštis, „kupinas tulžies prieš lietuvius“¹¹⁸, Sruogos straipsniuose įvardytas kaip vokiečių propagandos šaltinis¹¹⁹.

¹¹³ [BS] [Anonimas], „Kandidatų sąrašai Klaipėdos apskrities rinkimams į Žemės ūkio rūmus“, in: *KŽ*, 1924-07-01, Nr. 122, p. 3.

¹¹⁴ [BS] R., „Iš Klaipėdos miesto valdybos politikos“, in: *KŽ*, 1924-04-20, Nr. 67, p. 1.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ [BS] R., „Iš Klaipėdos miesto valdybos politikos“, p. 1.

¹¹⁷ Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Būgius, 1923-12-17, in: *BSR*, t. 17, kn. 1, p. 406.

¹¹⁸ [BS] Padegėlis Kasmatė, „Laiškai iš Klaipėdos. VI. Kai kurie kovos momentai“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1922-11-25, Nr. 278, p. 4.

¹¹⁹ [BS] R., „Iš Klaipėdos miesto valdybos politikos“, p. 1.

Sruoga straipsnį, skirtą rinkimų politikai, pabaigė kritiška išvada apie Klaipėdos miesto valdininkų elgesio kultūrą: „Ir visa tai dedas „kultūringoj“ Klaipėdoj“¹²⁰. Mintį pratęsė retorinis klausimas: „Nejaugi tai būtų savitosios Klaipėdos „kultūros“ pažibos?!“¹²¹

Klaipėdos žiniose parašytas atsisveikinimo žodis buvusiems Klaipėdos miesto valdininkams. Prieš straipsnį pateiktas ir asmenų, pretendavusių į Klaipėdos miesto seimelio valdžią, sąrašas, kuris anksčiau buvo pasiekiamas tik vokiškoje spaudoje. Sruoga norėjo, kad su juo susipažintų ne vien ideologai, bet ir kitaip manantys suinteresuoti asmenys¹²². Atsisveikinimas su kadenciją baigusiais Klaipėdos miesto Tarybos nariais buvo komiškas. Jiems už darbus ne pagarbiai dėkota – jie viešai pažeminti, išpeikti dėl apsilaidavimo, netakto, tiesioginių pareigų vengimo. Klaipėdos miesto Taryba „viskuo rūpinos, tik ne Klaipėdos miesto gyventojų gerbūviu bei ūkio reikalais“¹²³.

Kad labiau įtikintų dienraščio skaitytojus ir juos paveiktų, Sruoga pateikė Tarybos pirmininko, Klaipėdos miesto burmistro Roberto Grabowo šaržą:

Visų pirma – pirmasai burgomistras ponas Grabovas. Iš pašaukimo – diletantas, iš amato – blogo tono politikieris, tik nieku būdu ne ūkininkas. Jam užtenka laiko po užsienius trankytis, landžioti po Eiropos priemenes, kur jo ne tik niekas neprašo, bet ir neįsileidžia, kur jis tiktai Klaipėdos miesto gerą vardą teršia, jis ne tik miesto tvarka nesirūpina, bet nesidrovi net patsai skandalingą netvarką kelti.¹²⁴

Daugiausia kritikos ir pasmerkimo sulaukė Klaipėdos miesto burmistro veikla, ypač jo sukurtas „Autonomieverbandas“. Ši „Autonomijos sąjunga“ siekė Klaipėdos krašte įkurti laisvą vokišką valstybę. Klaipėdos miesto Taryba palaikė burmistro idėją – kartu su juo vykdė antilietuvišką politiką. Sruoga laikė savo pareiga pateikti naujos Tarybos rinkėjams objektyvią informaciją apie susidariusią situaciją, nes kituose laikraščiuose ji pateikta

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.* Sruoga mėgo „kultūros“ pažibų“ metaforą, įvairius jos variantus, pvz.: „melendiškos“ kultūros pažibos“. Pasikartojantys tautiškai nesusipratusių klaipėdiečių, Klaipėdos krašte gyvenusių vokiečių apibūdinimai atskleidžia ir įvairiais slapyvardžiais pasirašytų straipsnių autorystę.

¹²² [BS] C., „Miesto Tarybą palydint“, in: *KŽ*, 1924-04-24, Nr. 69, p. 1.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.* Apie Klaipėdos socialdemokratų atstovo Roberto Grabowo veiklą plačiau žr. [BS] Tertius, „Kamerado“ Westphal'io gestikuliacija, arba Klaipėdos socialistų poteriai“, in: *KŽ*, 1924-08-05, Nr. 152, p. 2.

tendencingai. Sruoga įvardijo didžiausią Tarybos problemą – nesugebėjimą pasitarnauti krašto gerovei, jo vokietinimą:

Miesto oficialinėse įstaigose lietuviškai nesusikalbėsi, gatvių pavadinimai – vien vokiški, šiaip viešų įstaigų pavadinimai – vien vokiški, miesto policija – vokiška... Jeigu pasitaiko kur viešai ir lietuvių kalba pavartoti, – ten taip kalba sudarkoma, kad geros valios esimą sunku neįtarti!¹²⁵

Sruoga aprašė Tarybos vykdytą diskriminacinio pobūdžio kalbos ir mokslo, kultūros įstaigų politiką. Taryba pasitarnavo tik vokiškoms Klaipėdos krašto institucijoms (pavyzdžiui, teatrui), kurias nuolat rėmė. Sruoga, kaip teatrologijos ekspertas, paaiškino, kodėl Tarybos parama vokiškam teatrui Klaipėdoje buvo nemotyvuota:

Kai organizavos lietuvių gimnazija, per didelį vargą tesurasta vos tik poris kambarėlių – ten, kur ir ieškot nereikėjo. Tuo tarpu vien vokiečių teatrui palaikyti išmetama didžiausi pinigai. Mokesčiai renkama iš visų miesto gyventojų, ne vien vokiečių, tuo tarpu kitoms tautoms šiuo žvilgsniu nieko neduodama. Dar šis dalykas būtų šiaip taip gal ir galima pateisinti, jei Klaipėdos miesto teatras būtų kultūros įstaiga. Tuo tarpu jis toksai toli gražu nėra. Meno reikalas jame tiek blogai pastatytas, veikalai jame tiek darkoma, kad tokiam teatrui vietos gal ir galėtų rasti kur Azijoje, bet ne Nemuno pakrantėje! Klaipėdos miesto teatras savo nekultūringumu tikrai veda į blogą pagundą ir taip jau nelabai kažkokį Klaipėdos piliečių skonį! Tokio teatro esimas galima pateisinti tik vien tuo, kad jis vokiškas. Bet tokiais dalykais užsiiminėti miesto Taryba iš esmės neprivalėtų. O jei ji tai daro, jei ji pataikauja minios nekultūringumui – ar gal dar tamsesnės kilmės samprotavimų turi – tai tik parodo tikrąjį miesto Tarybos veidą.¹²⁶

Vokiečių teatro Klaipėdoje kritikos leitmotyvas pasirodė ir panašiu metu Ramojaus slapyvardžiu paskelbtame straipsnyje. Jame pabrėžta, kad kultūros kokybe nesuinteresuoti vokiečiai skirdavo nepagrįstai didelį finansavimą ne lietuviškai kultūrinei veiklai, o tik vokiškajai. Pavyzdžiui, nerėmė Klaipėdos simfonijos orkestro, nes jo sudėtyje nebuvo nė vieno muzikanto vokiečio¹²⁷.

C. slapyvardžiu pasirašytą straipsnį „Miesto Tarybą palydinti“ priskirti Sruogai leidžia Ramojaus geonimu, neabejotinai priklausančiu Sruogai, pasirašytas straipsnis „Kultūros problema Klaipėdos krašte“. Abu straipsnius susieja bendra Klaipėdos krašto kultūros problemoms skirta tematika. O ją atskleisti padeda straipsnius sujungiantis segmentas, skirtas lietuviško

¹²⁵ [BS] C., „Miesto Tarybą palydinti“, p. 1.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ [BS] Ramojus, „Kultūros problema Klaipėdos krašte“, in: *KŽ*, 1924-05-28, Nr. 96, p. 1.

ir vokiško teatro refleksijai. Vėliau paaiškės, kad ir sąvoka „kulturtregeriai“ vartojama ne viename Sruogos straipsnyje.

Klaipėdos miesto Tarybos vokiška valdžia (Taryboje nebuvo nė vieno lietuvių atstovo)¹²⁸ nesirūpino ne tik krašto kultūra, bet ir ūkiu, tvarka. Valdininkai gyventojus nepagrįstai apkrovė naujais mokesčiais – nepateisino rinkėjų lūkesčių. Straipsnis parašytas kaip kadenciją baigusių Tarybos atstovų antireklama. Žmonės, po savaitės eidami balsuoti už naująją Tarybą, turėjo susiprasti ir išsirinkti tinkamesnius atstovus, kurie atgaivintų krašto kultūrą, ūkį, ekonomiką.

Tolesniuose straipsniuose aptarti Klaipėdos miesto Tarybos rinkimų įspūdžiai. Rinkimuose išsiskyrė dvi partijos (socialistų ir „ordnungsbindlerių“ – „tvarkos sąjungos“). Pastebėta, kad jų atstovų elgesys buvo nekultūringas¹²⁹. Vokiečiai, kovodami tarpusavyje, įsivėlė į muštynes, kurios kilo ne dėl skirtingos ideologijos, o dėl asmeninių motyvų. Todėl straipsnyje iškilo Sruogos pamėgta analogija – Lietuvos (Klaipėdos) sugretinimas su Sovdepijos Azijos provincijomis. Neatsitiktinai pakartota ir „didelės juodos dėmės“¹³⁰, užtemdžiusios Klaipėdos krašto kultūros gyvenimą, metafora. Pabrėžtas kontrastas: „tvarkos sąjungos“ atstovai kėlė chaosą. Jų programoje neatsispindėjo reikšmingų darbų: „Užtat joms įdomu prūsų militarizmo liekanos – nuverstos militarizmo stovylos, užtat joms įdomu Ženevos diplomatijos priemonės, Berlyno trotuarai, rentenmarkės...“¹³¹

Klaipėdos miesto Tarybos rinkimai palyginti su valsčiaus Tarybos rinkimais Žemaitijoje. Žemaičiai tarpusavyje nesivaidijo, turėjo konkrečių ir kraštui svarbių planų: kaip patobulinti mokyklas, išplėsti ligonines, pastatyti naują tiltą. Padaryta išvada, kad „ši rinkimų diena aiškiai parodė, koks begalinis skirtumas tarp Klaipėdos piliečių „kultūros“ ir žemaičių kultūros. Jei klaipėdiškių kultūringumą ir žemaičių kultūringumą sudėti ant svarstyklių, tai žemaičiai toli, toli nusvertų. Bet klaipėdiškiai vis viena rėktų: ei, žiūrėkite, jūs kaip žemai, o mes – kaip aukštai!“¹³²

Straipsnyje išreikšta viltis, kad naujai išrinkta Klaipėdos miesto Taryba „sugebės pasikelti į atitinkamą Klaipėdos miestui kultūrinį lygį“¹³³. Pabai-

¹²⁸ [BS] Brolis, „Tautinė politika miesto taryboj“, in: KŽ, 1924-05-10, Nr. 82, p. 2.

¹²⁹ [BS] C., „Rinkimų refleksijos“, in: KŽ, 1924-04-30, Nr. 74, p. 1.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*

goje įrašytas ir Sruogos dažnai ironiškai vartotas vertinys iš vokiečių kalbos – „kulturtregeriai“ (plg. „kulturträger“ – kultūros „nešėjas“). Sruoga Klaipėdos miesto Tarybai linkėjo atkurti „Tvarkos sąjungos“ atstovų sugriautą miesto įvaizdį ir pasitikėjimą valdžia. Jis manė, kad naujai išrinkti Klaipėdos miesto Tarybos nariai „savo kūrybos darbais nuplaus tą bjaurią dėmę, kuria suteršė Klaipėdos vardą „ordnungsbündleriai“ bei kiti tamsaus plauko „kulturtregeriai““¹³⁴. Jiems apibūdinti skirti ir ironiški Sruogos posakiai: „Kur yra tam tikra ideologija, ten yra ir tos ideologijos davatkų. Kur yra davatkų – kaip ten išvengti fanatingo apakimo. Kur yra apakimas – kaip ten kalbėti apie lygsvarą ar taktą, apie sąmonę ar sveiką protą“¹³⁵. „Ordnungsbuntas“, klaipėdiškių ironiškai pervadinta „tvarkai neprieteliška“ sąjunga¹³⁶, Klaipėdos miesto Tarybos rinkimus pralaimėjo: „[Š]itas „buntas“ buvo įstojęs ne už tobulinimą, persenusio atnaujinimą, pažangą, bet už senojo palaikymą, ir tiktai už tai, taigi už **sustingimą!** O sustingimas juk yra tikras tvarkos naikintojas („neprietelis“)“¹³⁷.

Lietuvių ir vokiečių kalbos. Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, šiame regione lietuvių ir vokiečių kalbos vartotos lygiateisiškai. Nepaisant to, laikraštyje *Memeler Dampfboot* dominavo vien vokiečių kalba. Lietuviški tekstai rašyti atmestini, su klaidomis. Pavyzdžiui, Sruogą piktino faktas, kad Klaipėdos miesto Tarybos rinkimų dalyviams dalis informacijos pateikta netaisyklinga lietuvių kalba:

Minėtame laikrašty visi kandidatų sąrašai paduoti viena vokiečių kalba, kai kur padėti užrašai lietuvių kalba – su bjauriausiomis klaidomis. Prie sąrašų niekur nepažymėta, kur koks sąrašas kokios organizacijos. O vienas sąrašas įdėta viena lietuvių kalba – visai nežmoniška kalba parašytas. Paragrafe kandidato „užsiėmimas“ – parašyta: „Piningociuj“, „Seine“, „Namų Stabytojas“ ir t. t.

Arba vėl sąrašė garlaivių, vaikščiojančių į užmario Smiltynę, vokiečių žodis „regenfrei“ [Regen frei – be lietaus] lietuviškai rašoma „litingumi ori“ – visai atažagariai, – nekalbant apie tai, kad visas skelbimas neįmanoma lietuvių kalba parašytas.¹³⁸

Pasipiktinęs pilietis informavo apie klaidingus užrašus Smiltynėje:

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ [BS] [Anonimas], „Iš laikraščių“, in: *KŽ*, 1924-05-14, Nr. 85, p. 3.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ [BS] R., „Iš Klaipėdos miesto valdybos politikos“, p. 1.

Klaipėdos pajūreje, būtent Smiltynėje, palei maudykles radau lentą su tokiu lietuvišku parašu: „Pergimas leistas tiktai maudykle lankantiems asmenimš. Miesto Taryba“. Aštuoni žodžiai ir keturios rašybos klaidos! Turiu pastebėti, kad toje pat lentoje padėtasis vokiečių kalba tekstas yra parašytas visai teisingai. Ką nori miesto Taryba prirodyti – ar savo panieką lietuvių kalbai, ar nesugebėjimą prižiūrėti, kad lietuviškieji parašai būtų teisingai dedami. **Šitokių darkytų parašų lietuvių visuomenė negali kęsti!**¹³⁹

Į viešai paskelbtų tekstų riktus dėmesį galėjo atkreipti redaktorius, kuriam rūpėjo taisyklinga ir sklandi kalba, arba susipratęs lietuvis, kurį žeidė atvirai ignoruota lietuvių kalbos vartojimo teisė. Reikia prisiminti, kad tuo metu Klaipėdos krašte, be kitų, vyko ir kalbos reforma. Nepaisant oficialios pozicijos dėl lietuvių ir vokiečių kalbų vartojimo lygiateisiškumo viešose įstaigose, „lietuvių kalba buvo užguita ir užėsta, kad jos Klaipėdos mieste nei nežymu“¹⁴⁰. Vietos vokiečiai sąmoningai kovojo prieš lietuvių kalbą: „[L]ietuviai esą vokiečių kultūrą griauna“¹⁴¹.

Pasipiktinusio piliečio slapyvardžiu buvo prisidengęs Sruoga. Identifikuoti asmenį padeda straipsnyje paminėta Smiltynė, kur Sruoga, dirbdamas Klaipėdoje, gyveno. Laiškuose jis rašė, kad, persikėlęs į Klaipėdą, planavo apsigyventi Smiltynėje:

Aš vis manau, pavasarį, kai mes būsime visai kartu, kur mes apsistosime gyventi? Aš manau, kad būtų geriausia Klaipėdoj. Aš manau, kad mes butą gautume pas Žilių, kur pernai Šimkus gyveno, – jis dabar savo vilą nusipirko. O pas Žilių mes turėtume gražią „salką“ – 4 kambariai ir virtuvė. Iš vienos pusės jūra – langai išeina, iš kitos pusės miškas – pušynas, toliau už 20 min. plačiosios marės. Taip vadinamajame „Sandkrugė“. Man ten labai norėtusi gyventi [...],¹⁴²

Jeigu kartais pas Žilių nebūtų galima, tai kad pasiklausinėtų šiaip Sandkrugė po vilas – kaip tik tame rajone aš norėčiau gyventi.¹⁴³

Aprašytas Klaipėdos krašto Taryboje vykusio posėdžio metu kilęs ginčas dėl lygių kalbos vartojimo teisių. Posėdžio pirmininkas nepaisė Klaipėdos krašto statuto, kurio laikydamasis oficialiai turėjo vartoti dvi kalbas – vo-

¹³⁹ [BS] Pasipiktinęs pilietis, „Netikę parašai“, in: *KŽ*, 1924-07-10, Nr. 130, p. 3.

¹⁴⁰ [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. III. Trys „revoliucinės“ reformos“, p. 4.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Būgius, 1923-08-15, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 487, l. 2r.

¹⁴³ Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Būgius, iki 1923-10-16, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 489, l. 1v.

kiečių ir lietuvių. Jis ignoravo lietuvių kalbą, o posėdžio dalyvius kvietė balsuoti tik vokiškai. Balsavimas turėjo būti pakartotas, laikantis statuto reikalavimo. Pabrėžtas ryžtas kovoti už savo teisę kalbėti lietuviškai¹⁴⁴.

Lietuvių ir vokiečių kalbų lygiateisiškam vartojimui skirtas dar vienas straipsnis, pasirašytas entomonimu Žiogas¹⁴⁵. Jame aptarta laikraštyje *Memeler Dampfboot* išspausdinta rezoliucija, nukreipta prieš lietuvius, lietuvių kalbą. Vokiečiai protestavo dėl to, kad jų vaikai turėjo lankyti lietuvių kalbos pamokas mokyklose. Vokiečių įsitikinimu, lietuvių kalbos sunku išmokyti, todėl ji buvo nemėgstama, laikyta nenaudinga, nereikalinga. Vokiečiai rengėsi net naikinti vaikams mokyklose pasiūlytas skaityti lietuviškas knygas. Komentuojant rezoliuciją pabrėžta, kad reikalauta ne mėgti ar mylėti lietuvių kalbą, bet ją mokėti, kad vėliau būtų galima prasmingai dirbti Klaipėdos krašte.

Straipsnyje pakartoti frazių variantai iš ankstesnių tekstų, pasirašytų kitais slapyvardžiais (C., R.). Pavyzdžiui, vokiečių „zoologinis nacionalizmas“¹⁴⁶, o teiginiai apie knygų naikinimą – „zoologine neapykanta“¹⁴⁷. Konstatuota, kad toks barbariškas elgesys būdingas „memelendiškos“ „kultūros pažiboms“¹⁴⁸. Lietuvių kalbą ignoravę vokiečiai – Klaipėdos „kultūros“ „pažibos“ – jau buvo paminėti¹⁴⁹.

¹⁴⁴ [BS] Brolis, „Kalbos ginčas Klaipėdos krašto Taryboje“, in: *KŽ*, 1924-05-27, Nr. 95, p. 2.

¹⁴⁵ [BS] Žiogas, „Memelendiškos“ kultūros pažibos“, in: *KŽ*, 1924-06-12, Nr. 106, p. 2.

¹⁴⁶ [BS] C., „Kancleris Marksas ir kas toliau?“, in: *KŽ*, 1924-06-11, Nr. 105, p. 1.

¹⁴⁷ [BS] Žiogas, „Memelendiškos“ kultūros pažibos“, p. 2. „Zoologinės neapykantos“, „sėjamos nesantaikos“, „kultūros pažibų“, „memelendiškos“ kultūros, „kulturbundo“, „Azijos tyrų“, afrikiečių „hotentotų“ motyvai pakartoti ir paaiškinti dar kitame Sruogos straipsnyje: „Susiorganizavo tariamasai „kulturbundas“. Suformulavo savo reikalavimus, apie kuriuos „Klaipėdos žiniuose“ jau pakankamai kalbėta. Lietuviai, gerbdami piliečio teises ir laisvę, netrukdyt organizacijai įsigyventi. O jos reikalavimai nukreipti vien Lietuvos idėją ir lietuviybę niekinti. „Kulturbundas“ pasidarė ideologas tų žmonių, kurie sėja neapykantą ir nesantaiką. Apie tikruosius savo tikslus jis, žinoma, nekalba. Tiktai jo darbuotės rezultate auga dalykų, kuriems vieta galėtų būti kur Azijos tyruose ar hotentotų tėvynėj, tik ne Klaipėdos krašte, kuriame taip mėgstama girtis esant „vakarų kultūros“ reiškiėjais. Žandarų pedagogika daug ką išmokė niekingiausią barbarybę iškelti į kultūringumo padanges. Todėl ta „kultūrininkų“ ideologija, einant ir zoologinė neapykanta bei pasileidusia demagogija, priskiriama prie kultūros pažibų, nors, tiesa, toji kultūra ir vadinasi tiktai garbingu vardu – „memelendiška“ (žr. [BS] Cimbolats., „Blogai auklėti“, in: *KŽ*, 1924-08-05, Nr. 152, p. 1).

¹⁴⁸ [BS] [Anonimas], „Iš „memelendiškos“ kultūros pažibų“, in: *KŽ*, 1924-07-23, Nr. 141, p. 3.

¹⁴⁹ [BS] R., „Iš Klaipėdos miesto valdybos politikos“, p. 1. Apie Klaipėdoje persekiotus

Vokiškų idėjų ir vokiškos kultūros skleidėjas – Klaipėdos mergaičių licėjaus direktorius Orlovskis. Jis ir jo patarėjas buvo įsitikinę, kad mokyklos tikslas – „būti židiniu ir ugdytoju vokiškumo Klaipėdos krašte“¹⁵⁰. Orlovskis minimas ir kituose Sruogos straipsniuose, kur jis parodomas kaip „Heimatbundo“ („Tėvynės sąjungos“) pirmininkas. Orlovskis su bendraminčiais siekė vietoj Klaipėdos lietuvių ir vokiečių tautybių pavadinimų įtvirtinti naują sąvoką – „memelenderių“, arba „klaipėdiškių tautos“. Jų oficiali kalba turėjo būti vokiečių. Orlovskis ir jo vadovaujama „Tėvynės sąjunga“ norėjo „iš Klaipėdos krašto padaryti prūsų provinciją freištato („laisvos valstybės“) pavidale“¹⁵¹. Orlovskio iniciatyva vėliau vietoj „Heimatbundo“ atsirado „Autonomieverbandas“ („Autonomijos sąjunga“), kurio svarbiausias tikslas – „daryti, kiek galima, Lietuvos valdžiai šunybių, kad tuo būdu ardyti tvarką ir lengviau vokiečių propagandą skelbti“¹⁵².

Daugelis mokyklų Mažojoje Lietuvoje tebebuvo vokiškos. Nors krašto valdžia ir įsakė mokytojams išmokti ir lietuvių kalbą, „vokiečiai mokytojai lietuvių kalbos nesimokė, jos nemoka ir nenori mokytis“¹⁵³. Neatsitiktinai Šilutėje surengtas Klaipėdos krašto mokytojų suvažiavimas, kuriame pasiūlyta nepaklusti Direktorijos įsakymui dėl privalomo lietuvių kalbos mokėjimo, lietuvių kalbos egzamino: „Šitas lietuvių kalbos nesimokymas perėjo tiesiog į pasipriešinimą valdžiai“¹⁵⁴. Maištaujančius Šilutės suvažiavimo dalyvius Sruoga laikė arogantiškais „memellendiškos kultūros“ atstovais, kurie be „zoologinės neapykantos“ daugiau nieko negali išmokyti. Prūsijos mokytojus, negalinčius tinkamai eiti savo pareigų, siūlė pakeisti lietuvių kalbą mokytis sutinkančiais inteligentais iš kitų šalių – Latvijos, Šveicarijos, Čekoslovakijos, net ir Vokietijos. Sruogos teigimu, negalimi jokie kompromisai dėl lietuvių kalbos Klaipėdos krašto mokyklose:

Lietuvių kalbos reikalu daugiau jau jokių nusileidimų nebegali bebūti! Neišlaikys lietuvių kalbos egzaminų, nenori jos mokytis – gali eiti šieno pjauti ar į „Vaterland'ą“ traukti! Su žmonėmis, kurie nei savo padėties, nei savo pareigų nesupranta ir geros valios neturi rimtai savo darbą dirbti, negali būti kitaip el-

lietuvius ir lietuvių kalbą dar žr. [BS] Svečias korespondentas, „Kova už lietuvių kalbą Klaipėdoje“, in: *KŽ*, 1924-08-12, Nr. 158, p. 3.

¹⁵⁰ [BS] Brolis, „Klaipėdos krašto mokytojai“, in: *KŽ*, 1924-06-12, Nr. 106, p. 3.

¹⁵¹ [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. II. Bundų epidemija“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1924-06-03, Nr. 135, p. 5.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ [BS] S. Pakamanis, „Mokytojų reikalu“, in: *KŽ*, 1924-08-17, Nr. 163, p. 1.

¹⁵⁴ *Ibid.*

giamos! Nesubrendusiems, nekultūringiems žmonėms negalima leisti toliau tokias aukštas pareigas eiti! Jų vietoj tinkamų žmonių, be prūsiškos arogancijos, – ganės! Galvijų eksportas parodo, kad ne Prūsijos išganymas. Taip pat ir mokytojų reikalas parodys, kiek prūsai iš viso mums gali reikšmės turėti. Dėl tokio pasielgimo heimatbundininkai su kulturbundininkais, žinoma, zus ir los, – na, tegu zuja. Jei jų klausyti, tai jie į mokyklas malonėtų vietoj maldos įvesti „Deutschland, Deutschland...“ giedoti! Gana! Jie atsigiedojo jau savo giesmele!¹⁵⁵

Priešlietuviškos ir priešvalstybinės vokiečių veiklos Klaipėdos krašte tematiką Sruoga tęsė, gilino ir apibendrino vėliau atskiroje knygoje¹⁵⁶.

Švara Klaipėdoje. Švaros tema Klaipėdoje kartojama keliuose straipsniuose, kurie nepasirašyti ar pasirašyti skirtingais slapyvardžiais (X, C.). Problemų dėl švaros Klaipėdoje atsirado dėl miesto Tarybos aplaidumo: „Dėl miesto valdybos rūpesnio Klaipėda paliko vienas nešvariausiųjų Lietuvos miestelių“¹⁵⁷. Pasiūlyta analogija – teigta, kad Klaipėda nešvaros aspektu „gali prilygti bet kuriam Azijos užkampio miesčiukui“¹⁵⁸, pabrėžta, kad „nešvarumo atžvilgiu Klaipėda rengias prie konkurso gal su Kinų provincijos miesteliais“¹⁵⁹. Analogija perteikta vizualiai – parodyta, kaip atrodė vieta, kur gyveno Sruoga:

Matyti, Klaipėdos miesto valdyba bus rimtai nusistačiusi gražiausią Klaipėdos vietą – Smiltynę ir Kopgalį – šiukšlynu paversti. Filosofškai ir politiškai imant – šiukšlynas geras daiktas. Iš šiukšlių pasidaro mėšlas, o mėšlas eina organizmų palaikymui, vadinasi, gyvybės platinimui. Politiškai – juo Klaipėdoj bus daugiau šiukšlių, juo vokiečiai turės daugiau progos Lietuvą keikti: Litauische Ordnung, lietuviška tvarka, – jie pasididžiudami sako. Taigi, kad miesto valdybai šiuo žygiu trūktų šiukšlinės išminties, sunku būtų pasakyti. Jei ji randa pinigų siųsti delegacijai į Ženevą, tai, reikia manyti, šiukšlių reikalui pinigų turėtų atsirasti. Dabar visa Smiltynė ir Kopgalis šiukšlių okeane paskendo. Popieriai, bonkos, dėžės, skarmalai, puodai, sutros, pamazgos, batai – visa tai nuklojo žemę ir kirmija, ir sveiką aromatą skleidžia. Nekultūringieji žemaičiai turi savo Palangą. Ir Izraelio sūnų ten, rodos, ne mažiau, negu Smiltynėj ar Kopgaly, tačiau savo šiukšlėmis iki šiol nesugeba kurortą užteršti.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ [BS] D-ras Jurgis Plieninis, „Vokiečių darbai Klaipėdos krašte“, in: *Vokiškasis siaubas. Teisybė apie vokiečius*, [Kaunas], 1934, p. 35–41.

¹⁵⁷ [BS] C., „Miesto Tarybą palydint“, p. 1.

¹⁵⁸ [BS] X, „Nešvarumas Klaipėdoj“, in: *KŽ*, 1924-04-11, Nr. 60, p. 4.

¹⁵⁹ [BS] [Anonimas], „Pavyzdingas Klaipėdos apsileidimas“, in: *KŽ*, 1924-06-25, Nr. 117, p. 4.

Ar nevertėtų garbingą Klaipėdos miesto delegaciją, laimingai sugrįžusią iš sunkios kelionės į Ženevą, pasiūsti į Palangą švarumo pasimokyti?!¹⁶⁰

Ironiškai pastebėta, kad Klaipėdoje dažnai mėgta pasigirti savotiška kultūra, todėl retoriškai klausta: „Ar tai ir būtų toji „memellandiškosios“ kultūros iliustracija?“¹⁶¹ Paradoksalu, kad į miesto Tarybos rinkimus pretendavę „Tvarkos sąjungos“ atstovai žadėjo toliau palaikyti esamą tvarką.

Kad aptarti švaros problemą Klaipėdoje iškėlę straipsniai priklauso Sruogai, liudija dar vienas tekstas, pasirašytas Jurgio Gervės slapyvardžiu. Šiame straipsnyje paaiškinta, kodėl demonstruota nepatrauklioji Klaipėdos pusė:

Vokiečiai, Klaipėdos miesto taryba, sabotuoja Lietuvos valdžią, tyčia tvarką ardo, o paskui sako, kad tai esą „litauische Ordnung“ – lietuviška tvarka. Pavyzdžiui, tyčia gatvių nevalo. Eina gatve lietuvninkas ir dūsauja: prie kaizerio, prie prancūzų visos gatvės buvo kaip nulietos, o dabar atėjo žemaičiai ir viską sukiaulino. Jam ir į galvą neateina, kad gatvės valyti yra miesto valdybos pareigos, valdybos, kur vokiečių agitatoriai šiltus lizdus susisukę... O žemaičiai – barbarai – ir galas... Vokiečiai tokį lietuvių notūrą sumaniai išnaudoja – tuoj ėmė ir įsteigė vadinamą „Ordnungsbundą“ (tvarkos sąjungą). Ir šio bundo esmė ta pati, kaip kitų, ir jo organizatoriai – tie patys vokiečiai, bet kitas vardas, kitas tinklas ir kitokia žuvis į jį eina.¹⁶²

Nešvaros leitmotyvas buvo ir simboliškas: ne tik Klaipėdos miesto savivaldybės apsilaidimo, blogo tono ženklas – jis rodė išprusimo, tautinio sąmoningumo, politinio takto stoką. Neatsitiktinai Sruoga Ramojaus slapyvardžiu kreipė žvilgsnį ir į kultūros problemas: „[P]atsai kultūros vardas mūsų Klaipėdos krašte taip jau nuvalkiotas, o pastaruoju laiku itin pradėta teršti“¹⁶³.

Kulturbundas Klaipėdoje. Atkreiptas dėmesys į įsteigtą Klaipėdos krašto kultūros sąjungą – „Kulturbundą“, kurios veikla smulkiau aptarta slapyvardžiu & pasirašytame straipsnyje¹⁶⁴: „Jo tikslas – bent oficiališkai – ginti vokiečių kultūrą, arba, kaip jie patys sako, memelendišką kultūrą (klaipėdišką)“¹⁶⁵.

Kritiškai įvertinta dviprasmiška situacija Klaipėdoje: naujai atsiradę senosios kultūros saugotojai iš tikrųjų nebuvo suinteresuoti Mažosios Lie-

¹⁶⁰ [BS] [Anonimas], „Šiuokšlių karalystė“, in: KŽ, 1924-07-26, Nr. 144, p. 3.

¹⁶¹ [BS] X, „Nešvarumas Klaipėdoj“, p. 4.

¹⁶² [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. II. Bundų epidemija“, p. 5.

¹⁶³ [BS] Ramojus, „Kultūros problema Klaipėdos krašte“, p. 1.

¹⁶⁴ [BS] &, „Kultūra ir „Kulturbundas“, in: KŽ, 1924-04-15, Nr. 63, p. 3.

¹⁶⁵ [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. II. Bundų epidemija“, p. 4.

tuvos kultūra. Šį teiginį iliustravo ne tik straipsnio pavadinime slypinti antitezė (Kultūra *vs* „Kulturbundas“), bet ir teksto pradžioje įpinta ironiška ir vizuali paremija: „Bet pasirodo, kad čia košė dviejuose puoduose verdama“¹⁶⁶. „Kultūros gynėjų“ sąjungai rūpėjo vien vokiškoji kultūra. Todėl ji siekė atstatyti anksčiau nugriautus paminklus kaizeriui Vilhelmui I ir Prūsijai. Šie paminklai nebuvo susiję su Klaipėdos krašto kultūra. Klausyta, ar tikrai toks sprendimas naudingas lietuvių kultūrai:

Kad jau būtų ar Dacho, ar Kanto arba kito kokio tikros kultūros reiškėjo paminklas stovėjęs ir šitasai būtų nuverstas, tuomet šitoks atstatymo reikalavimas turėtų prasmės. Bet Vilhelmas I arba Borusija, kokie čia „Klaipėdos kultūros“ reiškimai? Tiesa, Vilhelmas I buvo tasai, kurio valdymo laikais Prūsų švietimo ministrai ėmė kuo aršiausiai varyti Maž. Lietuvoje išstatinimo darbą. Ir Borusija – simbolis tų, kurie slopino lietuvių tautinį gyvenimą. Bet tai yra jau neigiami kultūros požymiai.¹⁶⁷

Kitame Sruogos straipsnyje atskleista prieštaringa „kultūros gynėjų“ (Klaipėdos „kulturtregerių“) veikla: skatinimas atkurti nugriautus Prūsijos istorijai svarbius paminklus, sąmoningai nepastebint kitos aktualijos – nuniokotų kraštui pagražinti skirtų lietuvių jaunimo pasodintų Rambyno ažuolėlių, kurių atgaivinti, remiantis tokia pačia logika, nepasiūlyta¹⁶⁸. Iškelta ir kita realybės neatitinkanti „kulturbundistų“ veiklos sritis – autentiškų Klaipėdos krašto vietovardžių, kurių neva „niekas nesupranta“¹⁶⁹, vokietinimas. Pateiktas komiškas lingvistinis pavyzdys, kuris parodė, kad tokia numatyta veikla nėra susijusi su Klaipėdos krašto kultūros paveldo saugojimu, o laikytina destrukcija:

Kaip tik lietuviai, net ir apvokietėję, sako ne Schudebarsden (Š...barzdžiai – kultūringas žodis), bet Kėkštai ir t. t. Tiesa, tai ir yra palaikai, iš senesnių laikų mums palikti. Kaip Didž. Lietuvoje baudžiamos metu dvarininkai valstiečius pavadino Šeškais, Išdegakelniais ir kt., taip darė ir Prūsijos junkeriai Maž. Lietuvoje, pravardžiuodami savo baudžiauninkus ir atskirus viensėdžius. Bet tam juk turės ir kiekvienas padoriai samprotaujantis vokietis pritarti, kad šitokių „kultūros“ palaikų reikia mums nusikratyti. Ir jei „Kulturbundas“ tokia prasme darbuotųsi, tuomet reikėtų jo darbą visomis išgalėmis remti.¹⁷⁰

¹⁶⁶ [BS] & „Kultūra ir „Kulturbundas“, p. 3.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ [BS] Ramojus, „Kultūros problema Klaipėdos krašte“, p. 1.

¹⁶⁹ [BS] & „Kultūra ir „Kulturbundas“, p. 3.

¹⁷⁰ *Ibid.*

Įstatymu patvirtinta lietuvių ir vokiečių kalbų lygybė Klaipėdos krašte „kulturbundistų“ nemotyvavo. Jie nesistengė išmokyti lietuviškai, o jų idėjas skleidė vokiškas agitacinis laikraštis *Memeler Dampfboot*.

Atkreiptas dėmesys, kad „Kulturbundo“ atstovai, saugodami vokiškąją Klaipėdos krašto kultūrą, negatyviai veikė ten gyvenusius lietuvius – vertė išsižadėti savo tautinės tapatybės: „visi lietuvininkai, vokiečių žandarų biznui pasidavę“¹⁷¹. „Kulturbundistai“ apibūdinti kaip nusikaltėliai: „banditinės išvaizdos „kulturtregeriai“ iš „Kulturbundo“ pastaruoju metu ėmė brautis į lietuvių susirinkimus ir juos bolševikų būdu „sproginti““¹⁷². Pagėgiuose jie užsipuolė Mažosios Lietuvos kultūrininką Martyną Jankų, kovojusį prieš lietuvių germanizaciją. „Kulturbundistai“ išvadino jį tėvynės išdaviku. Jankus jiems paaiškino, kad tėvynė – ne parduodamas daiktas, o pati „pardavimo“ sąvoka – „daugiausia dabartinės Vokietijos padaras“¹⁷³. Vokiečiams ir žydams, kuriems nepatiko Didžiosios ir Mažosios Lietuvos susijungimas, Jankus pasiūlė išvykti į tuos kraštus, iš kur jie buvo atkeliavę, – į Zalburgą ir Palestiną. Be to, jis paneigė versiją dėl neva Lietuvos pastangų sukatalikinti Klaipėdos kraštą. Atskiriant Klaipėdos krašto bažnyčią nuo Vokietijos, siekta tik išvengti vokiškos propagandos. Susitikimą Jankus pabaigė netikėta mintimi, kad tiek katalikų, tiek evangelikų tikyba „draudžianti arklius vogti“¹⁷⁴. Išryškėjo paradoksas, kad „kulturbundininkai“ buvo tik arkliavagiai, kuriems teisme iškelta baudžiamoji byla. Komiškos istorijos atomazga įprasminta vaizdingu palyginimu: „Pasirodo, kad „kulturbundininkai“ yra kažkaip labai įpainioti į kažkurią tamsią arklių gabenimo iš Lietuvos istoriją, kuri galėtų būti kartais kvalifikuota ir kaip vagystė. Todėl vien arklių vardo paminėjimas „Kulturbundininkams“ širdį skrodžia, kaip botagas šunies šonus“¹⁷⁵. Istorija užbaigta sarkastiška replika: „Matyti, dideliai vertinga yra toji „kultūra“, kurios idėja skelbia ponai, su svetimais arkliais tamsius ryšius palaikantys...“¹⁷⁶

„Kultūros sąjungos“ („Kulturbundo“) veiklą Klaipėdos krašte Sruoga apibūdino „farso“, „smegenų sukempėjimo“, „visuomenės melagystės“ terminais¹⁷⁷. Iškabų vokietinimas ir Prūsijos imperializmo paminklų atsta-

¹⁷¹ [BS] Ramojus, „Kulturbundas“ ir arkinė nuodėmė“, in: *KŽ*, 1924-05-03, Nr. 76, p. 2.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*

tymas buvo ideologinis, ne kultūrinis darbas. „Kulturbundininkams“ nerūpėjo dvasios kultūros pakėlimas, kultūros etinis ir estetiškas aspektai, o be jų kultūra neįmanoma. Sruoga Klaipėdos krašto gyventojus skatino neveidmainiauti: „Laikas, pagaliau, būtų išigyti pakankamai pilietinės doros ir daiktus tikraisiais vardais pavadinti“¹⁷⁸. Jis pabrėžė, kad dar ne kartą teks grįžti svarstyti kultūros klausimo.

Tautų santarvės idėja. Sruoga ne tik išskėlė Klaipėdos krašte vokiečių ir lietuvių skirtingai suprastos kultūros problemą, bet pasiūlė ir taikų, diplomatišką problemos sprendimo būdą – kompromisą, rašė apie dviejų tautų „susipratimo“ prasmę¹⁷⁹.

„Susipratimo“ terminas ne iškart vartotas kaip dviejų skirtingai mąstančių subjektų sąmoningo susitarimo, draugiško susitaikymo variantas. Sruoga priminė istorines aplinkybes – Mažosios Lietuvos germanizavimą. Vokiečiai priversdavo lietuvius pasiduoti – nusileisti jiems dėl kalbos, papročių, būdo. „Taip vadinosi tautinis vokiečių su lietuviais susipratimas.“¹⁸⁰ Jei atsirasdavo maištininkų, kurie pasipriešindavo, jie susidurdavo su „germanomanų maskuot[u] terorizm[u]“¹⁸¹. Mokykla ir bažnyčia neskaitino prisiminti praeities, priešingai, „dildė lietuvių tautinės dvasios sąmonę“¹⁸². Prūsijos lietuviams susijungus su Didžiąja Lietuva, siekta „įkūnyti laisvos Valstybės idėją“, todėl vokiečiai Prūsijos lietuvius laikė „didžialietuviais“, išdavikais, „viso pikto ir nedoro kaltininkai[s]“¹⁸³.

Vokiečiai, stiprindami savo įtaką Klaipėdos krašte, sukūrė, kaip jau minėta, „Heimatbundą“ – vokiečius ir lietuvius siekusią suvienyti sąjungą¹⁸⁴. Vietoje jos įkurta dar kita sąjunga – Klaipėdos „Kulturbundas“. Sruoga pakartojo, kad šiai sąjungai, kaip ir jos pirmtakei, trūko etinio, vertybinio, loginio pamato¹⁸⁵.

Kol vokiečiai nepripažino prūsų lietuvių, tol susitarimas buvo neįmanomas. Tautinis susitarimas galėjo įvykti tik tada, „kuomet jie abeji pripažins

¹⁷⁸ [BS] Ramojus, „Kultūros problema Klaipėdos krašte“, p. 1.

¹⁷⁹ [BS] M. Sw., „Susipratimo prasmė“, in: *KŽ*, 1924-05-04, Nr. 77, p. 1.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ Apie Klaipėdoje vokiečių įsteigtas ir krašto vokietinimui skirtas politines sąjungas plačiau žr. [BS] Jurgis Gervė, „Laiškai iš Klaipėdos. II. Bundų epidemija“, p. 4.

¹⁸⁵ [BS] M. Sw., „Susipratimo prasmė“, p. 1.

viens antrų diferentingumo natūralinį dėsnį¹⁸⁶. Lietuvių pusėje toks susipratimas galėjo rasti, jei vokiečiai savęs nelaikytų labiau privilegijuotais už lietuvius, su kitos tautybės asmenimis elgtųsi pagarbiai ir tolerantiškai.

Matyti, kad net keturi Sruogos, pasirašiusio skirtingais slapyvardžiais (& M. Sw., Jurgis Gervė, Ramojus), straipsniai skirti Klaipėdos krašto kultūrai. Juos susieja bendra problema (kokia yra savita Klaipėdos krašto kultūra, o kokie kultūros elementai priklauso Prūsijai?), teiginiai („Kultūros sąjungos“ darbas išnaudojamas ne Klaipėdos krašto, o Prūsijos kultūrai palaikyti), pasikartojantys motyvai (tautų, kalbų ir kultūros įstaigų diskriminacijos), papildomos detalės (nuverstų Prūsijos paminklų atstatymo, vokiečių išrautų, lietuvių pasodintų Rambyno ąžuolėlių – atgimimo simbolių), sąvokos (Klaipėdos „kulturtregeriai“, „kulturbundininkai“, „Kulturbundas“), problemos sprendimo būdas (prūsų ir lietuvių tarpusavio susitarimas – „susipratimas“). Siekiant išsiaiškinti kelis autoriaus slapyvardžius (& M. Sw.), kiti du (Jurgis Gervė, Ramojus) juos padeda atskleisti. Būtina pabrėžti, kad, išskyrus Sruogą, *Klaipėdos žiniose* „Kulturbundo“ išsamiai neanalizavo daugiau nė vienas korespondentas ar redakcijos bendradarbis.

Tilžės ir Klaipėdos krašto lietuvių santarvės idėja iškelta ir straipsnyje „Klaipėdos kraštas pavyzdys prūsams!“¹⁸⁷ Šio straipsnio pavadinimas ir jame pristatyta idėja netikėti. Tilžėje dažniausiai neigiamų atsiliepimų pelnydavusi Klaipėdos krašto Direktorija sulaukė teigiamo įvertinimo. Šis straipsnis turi kelias paantraštes: teiginį („Patys Tilžėčiai kviečia Prūsų valdžią pasimokinti“) ir retorinį klausimą („Ką sakys dabar „Kulturbundas?““).

Straipsnis pradėtas nuo aktualios žinios, kad įvyko Tilžės namų ir ūkių savininkų draugijos susirinkimas, kurio metu kritiškai įvertinta Prūsijos butų nuomos tvarka, mokesčių įstatymai. Susirinkime Tilžėje dalyvavo pusė tūkstančio Prūsijos piliečių, namų savininkų. Jie vienbalsiai priėmė nutarimą, kuriuo siekė atkreipti Prūsijos valdžios dėmesį į netinkamą mokesčių politiką. Tilžės gyventojai pasiūlė remtis teigiamu pavyzdžiu – Klaipėdos krašto Direktorijos išleistais įstatymais, „kaip kultūrinėje valstybėje vedama ūkio ir mokesnių politika“¹⁸⁸. Prūsijos laikraščiuose anksčiau sąmoningai formuotas neigiamas požiūris į Klaipėdos kraštą, ypač jo val-

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ [BS] X. P., „Klaipėdos kraštas pavyzdys prūsams!“, in: *KŽ*, 1924-05-09, Nr. 81, p. 3.

¹⁸⁸ *Ibid.*

džia, nesugebėjusią išspręsti svarbių problemų: pabrėžtas Žemės ūkio rūmų panaikinimas, nebrandus valdžios atstovų amžius, valdininkų kompetencijos trūkumas – „žodžiu, kad bėda tau, Klaipėdos krašte, turėti tokią Direktoriją“¹⁸⁹. Straipsnyje išryškintas paradoksas: „Ir štai, tie patys prūsai keikia savo berlyniškę ir karaliaučiškę vyresnybę, statydami jai Klaipėdos kraštą – **sektinu pavyzdžiu**, iš kurio, kaip iš kultūringos valstybės, neprošal būtų pasimokyti ir Prūsų vyriausybei!“¹⁹⁰

Kitas santaikos tarp lietuvių ir vokiečių pavyzdys – Mažosios Lietuvos laikraštis *Tilžės keleivis*, leistas trisdešimt metų. Jį uždarius, *Klaipėdos žiniuose* išspausdinta ir lietuvių padėka redaktoriui Jurgiui Arnašiui. Jis apibūdintas kaip tautiškai susipratęs asmuo, kuriam teko sunkus diplomatijos išbandymas – ginant lietuviškus interesus, įtikti Prūsų valdžiai¹⁹¹. Pasikartojantis ir nuolat įvairiai išplečiamas teminis motyvas (tautų santaikos idėja) leidžia identifikuoti ir straipsnio autorių.

Klaipėdos krašto konvencija. Sruogos straipsnyje, kuris pasirašytas slapyvardžiu C.¹⁹², aptartas telegrafu gautas pranešimas. Pristatomas aktualus įvykis – Ambasadorių konferencijoje priimta Tautų Sąjungos Tarybos pasiūlyta sutartis dėl Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai. Suderintas konvencijos projektas. Straipsnyje užsiminta, kokie sutarties paragrafai buvo nepalankūs Lietuvai. Priminta istorinė realija – vokiečių primesta Prancūzų okupacija Klaipėdos krašte (1920–1923), kuris dėl to patyrė daug nuostolių. Jie susiję su vyriausiojo prancūzų komisaro Gabrielio Jeano Petisné antilietuviška veikla: „Prancūzų okupacija Klaipėdos krašte pono Petisné asmeny per ištisus trejus metus varė priešlietuvišką politiką, neigdama ir niekindama Lietuvos valstybės idėją, pridirbo skolų ir tas skolas Lietuva, einant ta sutartim, turės atmokėti!“¹⁹³

Sutartyje iškelti du Lietuvai nepalankūs reikalavimai: grąžinti per tris prancūzų okupacijos metus susidariusias skolas ir atlyginti žalą už valstybinį turtą. Išsakytas emociingas, bet racionalus kontrargumentas: „O kas Lietuvai atmokės reparacijas už tai, kad karas perėjo ją skersai ir išilgai, kad ją sunaikino ir armotų ugnis, ir žiauri trijų metų okupacija, kas jai atmokės reparacijas

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ [BS] X. P., „Tilžės keleiviui“ sustojus eiti“, in: *KŽ*, 1924-05-11, Nr. 83, p. 3.

¹⁹² [BS] C., „Sutarties Klaipėdos reikalu refleksijos“, in: *KŽ*, 1924-04-09, Nr. 58, p. 1.

¹⁹³ *Ibid.*

už tuos jos sūnus, kurie paguldė galvas rusų ir Amerikos kariuomenės eilėse, bekovodami už bendrą laisvę, – tai šio pasaulio galingiesiems nerūpi!“¹⁹⁴

Paminėta, kad Lenkija įvairiais istorijos tarpsniais suteikė Lietuvai daug negatyvių patyrimų – ši šalis apibūdinta kaip „vien[as] pikčiausių kaimynų“¹⁹⁵. Paryžiuje dėl lenkų įtakos ne iškart pritarta ir Klaipėdos krašto sutarčiai. Lenkai, veikdami prieš Lietuvą, kurstė nesantaiką. Stebėtasi ir retoriškai klausta dėl Lenkiją palaikančios Prancūzijos: „Bet kuo ir kaip pateisinti Paryžių, kuris, nors ir netiesioginiai, tą neapykantą sėja, ją palaiiko ir ugdo?“¹⁹⁶ Prancūzijos ir kitų Santarvės šalių, Pirmojo pasaulinio karo laimėtojų, tikslas turėjo būti padėti atsirasti taikai Europos Rytuose (sutaikyti lietuvius ir lenkus):

Ir opiausioj Europos vietoj – Europos Rytuose – nėra taikos. Ir taip maža vilties, kad ji greitai įvyktų. Nedaug vilties tėra, kad lenkai geruoju Vilnių Lietuvai atiduotų, ir nėra jokios vilties, kad Lietuva sutiktų su lenkais taikintis, pirm negu jie gražins Vilnių.¹⁹⁷

Paradoksalu, kad Prancūzija deklaravo taikos idėją, bet jos nesilaikė. „Paryžiaus lingavimai Varšuvos linkui“¹⁹⁸ – pataikavimas Varšuvai Europoje laikytas blogu tonu. Lenkijos ir Lietuvos tarpusavio nesantaika dėl Vilniaus, Prancūzijos ir Lietuvos ginčas dėl Klaipėdos krašto skatino lietuvius su didesniu pasiryžimu kovoti dėl šių teritorijų autonomijos, suverenumo ir ginti savo teises.

Straipsnis užbaigtas pasakos motyvu, kuriame paminėtas ir Sruogos mėgtas kelionės pas Abraomą posakis, vėliau ypač akcentuotas *Dievų miške*¹⁹⁹. Jis padeda identifikuoti ir šio straipsnio autorių:

Jeigu Rytų Europoj taika nevyksta, tai čia kur kas liūdnesnė pasaka [...]. Pasakas paprastai pramano seniai arba vaikai. Vaikai kuriam laikui praslinkus subręsta, o seniai – į Abraomo pakalnę keliauja. Nesinorėtų manyti, kad Paryžiaus pasakininkų išmintis tesivystytų šios dilemos sienose. Bet tikrenybės daviniai sako – deja, deja...²⁰⁰

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ Neringa Markevičienė, *Balio Sruogos kūrinio „Dievų miškas“ rašymo ir redagavimo istorija*, (ser. *Lietuvių Tekstologijos studijos*, III), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 146, 158–161.

²⁰⁰ [BS] C., „Sutarties Klaipėdos reikalu refleksijos“, p. 1.

Tarptautiniu lygmeniu Lietuvai palankiu aspektu išsprendus Klaipėdos bylą, Varšuvos seime iškilo Lenkijos priegigos prie Baltijos jūros klausimas. Klaipėdos uosto direkcijoje nebebuvo lenkų atstovo, todėl lenkai teigė, kad „sugriauta lygsvara Baltijos jūrose“²⁰¹. Jie norėjo, kad būtų sugrįžta prie Versalio sutarties, pagal kurią Lenkija buvo gavusi priėjimą prie Baltijos jūros (Dancigo koridorius). Svarbu atkreipti dėmesį, kad *Klaipėdos žiniuose* išspausdintos žinutės pavadinimas „Nuo tų durų lig tų durų“ jau anksčiau buvo naudotas Sruogos publicistikoje²⁰². Pavadinimas turėjo ir konotuatą paantraštę „Neįveikę Klaipėdos užugulė Dancigą“. Prie teiginio dėl priegigos prie Baltijos jūros prirašyta vertinamojo pobūdžio redakcinė replika, papildyta lietuviška patarle: „(O jei Baltija kalbėti galėtų, tikrai pasakytų: boba iš ratų, ratams lengviau)“²⁰³.

Vilniaus suverenumo klausimas. Lenkų diplomatai nepasiekė tikslo Tautų Sąjungoje, sprendžiant Klaipėdos krašto statuso klausimą. Lenkijos užsienio reikalų ministras Maurycyjus Zamoyskis tikino, kad kartu su Klaipėdos konvencijos klausimu bus išspręstas ir Vilniaus klausimas (neva Vilnius ir Vilniaus kraštas tarptautiniu lygiu bus paskelbti Lenkijos dalimi). Lenkai tikėjosi, kad „Lietuva neva mainais už Klaipėdą atsižadėtų Vilniaus“²⁰⁴. Pabrėžta, kad Lietuva niekada neišsižadėjo savo teisių į Vilnių: „Nėra ir nebus Lietuvoj tokios vyriausybės, kuri Vilniaus atsižadėtų“²⁰⁵.

Plėtota lietuvių ir lenkų tautinės nesantaikos tema. Rašyta apie karštą lenkų būdą, neapgalvotus jų sprendimus, negatyvų požiūrį į Lietuvą, savanaudišką siekį pasinaudoti tarptautinėmis pažintimis. Akcentuotas lietuvių santūrumas, gebėjimas susivaldyti, nepasiduoti provokacijoms, drąsa gin-

²⁰¹ „Nuo tų durų lig tų durų“. Neįveikę Klaipėdos užugulė Dancigą“, in: *KŽ*, 1924-04-12, Nr. 61, p. 1.

²⁰² [BS] Padegėlis Kasmatė, „Iš gatvės filosofo pasidavymų: Nuo tų durų lig tų durų“, in: *Lietuva*, Kaunas, 1920-01-01, Nr. 1, p. 2. Įdomu, kad šia autorine fraze 1945 m. *Dievų miško* redaktoriai išlikusiuose mašinraščiuose siūlė pakeisti kūrinio XXIII skyriaus „Garbės katorgininkai“ pavadinimą, kad būtų išvengta šios sąvokos. Skyriaus pavadinimas „Nuo tų durų lig tų durų“ išliko keliuose 1957 m. kūrinio leidimuose, kurie pasirodė Lietuvoje ir JAV; žr. Balys Sruoga, *Raštai*, t. 5: *Dievų miškas*, redakcinė komisija Juozas Baltušis, Eugenijus Matuzevičius, Vanda Zaborskaitė, Juozas Žiugžda, Vytautas Rudokas (redaktorius), Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 175; Balys Sruoga, *Dievų miškas*, Chicago: Terra, 1957, p. 175.

²⁰³ „Nuo tų durų lig tų durų“. Neįveikę Klaipėdos užugulė Dancigą“, p. 1.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ *Ibid.*

ti savo valstybinius interesus – tarptautinėje erdvėje kovoti dėl Klaipėdos krašto autonomijos ir Vilniaus suverenumo.

Straipsnis apibendrintas individualiu aforizmu: „Ne burbulų politika tarptautinius santykius lemia; tuo labiau ne jai paveržti šventas tautos teises!“²⁰⁶

Lenkų politikos taktika. Straipsniuose analizuota lenkų politikos, nukreiptos prieš Lietuvą, taktika: žiniasklaidoje pasirodžiusios lenkų politikų reakcijos (isterika, pyktis, baimė) ir naudoti metodai (skundai, intrigos, šmeižtai, grasinimai)²⁰⁷.

Lenkų diplomatai Tautų Sąjungos Taryboje nesugebėjo tinkamai atstovauti šalies interesams. Jie Ambasadorių Tarybai per vėlai išsiuntė neapgalvotai parašytą, skubotai ir netinkamai suredaguotą protesto notą („pašaliniam skaitytojui atrodo ir kad lenkai Lietuvos bijo ir kad lenkus sąžinė graužia!“²⁰⁸). Lenkų diplomatams už tai Varšuvos Seime išreikštas nepasitikėjimas, pateikta interpeliacija. Todėl Lenkijos istoriniai ir politiniai veiksmai Lietuvos atžvilgiu įvardyti kaip tragedija, kurią sudarė komedijos ir šaržo elementai. Jie atskleisti charakterizuojant Lenkijos politikus (užsienio reikalų ministrą Maurycyją Zamoyską, buvusį ministrą Romaną Dmowską, Lenkijos atstovą Londone Konstantiną Skirmuntą), aprašant prieš Lietuvą nukreiptą lenkų veiklą, išryškinant Lietuvos nuostatas Vilniaus atžvilgiu.

Lenkų diplomatus, ypač Zamoyską ir Dmowską, Sruoga apibūdino ypač kandžiai. Zamoyskis pristatytas kaip aplaidus ir nemoralus politikas:

Poną Zamoiskį čia mes visai suprantame – jis iš visos Varšuvos brolijos yra vienas padoriausiųjų: ne veltui lenkų ir Paryžiaus rusų monarchistai stato jo kandidatūrą į Lenkų karalius! Visai galimas daiktas, kad jį sąžinė graužia: juk tokią Želigovskio žygio komediją ar tokias pretenzijas į Klaipėdą padoriam žmogui ginti išaina nei šiaip, nei taip. O jei žmogų sąžinė graužia, tai, savaime suprantama, kad jam ir baisu ir kad jau sunku apie naujas šunybes begalvoti. Vargšas Zamoiskis! Te Viešpats jam atleidžia...²⁰⁹

Lenkijos provokuojamo karo kontekste Lietuva pavaizduota kaip Tautų Sąjungos įstatų besilaikanti šalis, draugiška Lenkijos kaimynė, tolerantiška tautinių mažumų klausimu. Išryškinta priešinga Lenkijos pozicija: lenkų užgrobtame Vilniaus krašte lietuviai persekioti.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ [BS] C., „Jupiteris pyksta – jis kaltas“, in: *KŽ*, 1924-04-12, Nr. 61, p. 1.

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ *Ibid.*

Dmowskį labiausiai piktino, kad jau trejus metus Lietuva „nenori su Lenkija taikintis“²¹⁰ ir laikosi tvirtos pozicijos dėl savo krašto („Vilniaus neatsižada“²¹¹). Vilniaus reikšmė Lietuvai įvardyta pasitelkiant ir paaiškinant rūbo metaforą. Ją skirtingai suprato abi šalys: Lietuvai Vilnius – jos neatskiriama dalis, Lenkijai – tik svetimas, nors gražus ir pritikęs drabužis²¹². Konstatuotas faktas, kad tarp Lietuvos ir Lenkijos nėra nei karo, nei taikos. Pabrėžta, kad šalys nesusitarkys tol, kol Lietuva neatgaus Vilniaus – „kol Lenkija sugrąžins pagrobtą sostinę“²¹³. Todėl Lenkija raginta ne grasinti karu, o susitaikyti, Lietuvai grąžinant Vilnių, kuris, Lenkijos seimo sprendimu, laikytas Lenkijos dalimi.

Taikliai pasirinktas straipsnio pavadinimas („Jupiteris pyksta – jis kaltas“) – romėnų posakio („Jupiteri, tu pyksti, vadinasi, esi neteiskus“) parafrazė. Jupiterio įvaizdis ir šios frazės variantas vėliau pakartotas Sruogos straipsnio „Juodoji užmačia“ rankraštyje: „Jupiteris pyksta, Jupiteris viešai teisinis (viešai neapkaltingas!), vadinasi, jisai?..“²¹⁴; „Jupiteriui yra ko pykti ir teisintis“²¹⁵.

Provokacinį, karingą lenkų elgesį, o kartu ir tuščias Lietuvos bauginimo pastangas straipsnio autorius įvardijo „tragikomedijos“²¹⁶ terminu, pateikė paradoksaliausios situacijos apibendrinimą:

Ponas Dombskis gali mus gąsdinti – mums nelabai tebaisu. Tik juo daugiau Varšuvos brolija šauks ir rėks, kad mažutė Lietuva tokią didelę Lenkiją smaugia, juo lenkų tragikomedija atrodo juokingesnė. Mūsų dėta: tegu rėkia, tegu klykia – tegu rodo, kad ne tik geras gerkles, bet ir geras akis turi, kurios jokios gėdos nepažįsta. Tegu ir tie, kurie dar abejoja, įsitikins, kas tai yra per paukštis, kurs Eiropos Rytuose karo giesmes gieda.²¹⁷

Straipsniuose, kuriuose aptarti Lietuvos ir Lenkijos istoriniai ir politiniai klausimai, pastebimi šie lenkams taikyti, jų veiklą, jos rezultatus atspindintys, požiūrių į Lietuvą formuojantys, dvišalius santykius apibūdinantys perkeltinės reikšmės įvardijimai: „graužiančios sąžinės“, „Varšuvos brolijos“, „paukščio, giedančio karo giesmes“, „Lietuvos – taikos sprogdintojos“,

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

²¹² *Ibid.*

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ Balys Sruoga, „Juodoji užmačia“, [po 1927-01-17], [rankraštis], in: *LLTI BR*, f. 51, b. 294, l. 2r.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ [BS] C., „Jupiteris pyksta – jis kaltas“, p. 1.

²¹⁷ *Ibid.*

„tragedijos“, „tragikomedijos“, „komedijos“. Įvardyti leitmotyvai tampa indikatoriumi, kuris parodo slapyvardžiais pasirašytų ar anoniminių straipsnių autorystę.

Sruoga mėgo istorinių, politinių straipsnių turinį pajvairinti literatūrinėmis analogijomis, metaforomis, palyginimais. Pavyzdžiui, rusų rašytojo Ivano Krylovo išverstos prancūzų kūrėjo Jeano de La Fontaine'o pasakėčios „Karieta ir musė“ užuomina – perpasakotas pasakėčios siužetas (darbininko jaučio ir pagyrūnių musių): „Buvo Krylovo pasaka. Artojas lauką arė, musės aplink jaučius zujo. Grįžus artojui su jaučiais namo, musės savo draugelkoms gyrės: ir mes lauką arėm“²¹⁸. Šia analogija reikštas kritiškas požiūris į lenkus, kurie Lenkiją laikė pasaulio centru ir teigė, kad daug dirba dėl pasaulinės taikos. Lenkijos užsienio reikalų ministro žodžiais, „Lenkija yra raktas siekiant pasaulio taikos“²¹⁹. O iš tikrųjų taikos pasaulyje siekė anglai: „Lenkai irgi girias, kad jie lauką arė, – deja, niekas jiems netiki. Ne tik arė, bet ir dabar aria. Tie anglai, – tai nelyginant Krylovo jaučiai: negali suprasti, kad musės padeda arklą vilkti ir kad jos tam ir yra reikalingos“²²⁰. Kad lenkai apie taiką tik kalbėjo, bet nieko nedarė, liudija „broniruoto kumščio“ simbolis, kaip vėliau bus galima įsitikinti, neretai minimas Sruogos publicistikoje. Sruoga ir laiškuose mėgo cituoti šią pasakėčią. Pavyzdžiui, dėkodamas aktorei Unei Babickaitei už jo kuriamam Teatro muziejui siunčiamus asmeninius daiktus, Sruoga vėliau pabrėžė ne vien savo, bet bendrą indėlį, siekiant realizuoti idėją: „Tiktai prieš reiškiamą padėką norėčiau visu griežtumu protestuoti, motyvuodamas Krylovo pasakėčios terminu „мы пахали““²²¹. Nors straipsnis nepasirašytas, bet jo autorystę galima numanyti dėl Sruogos pamėgtos pasakėčios perpasakoto intarpo, pakartojamos metonimijos („broniruoto kumščio“) ir kitų konototų pasakymų – ironiškos replikos („iš tikrųjų ant durtuvų sėdėti labai liūdna!“), apibendrinimui pasirinktos humoristinės paremijos („Tuščias darbas: iš didelio debesio – lietaus nė truputėlio“²²²).

Rusų ir rumunų konfliktas kilo dėl Besarabijos, kuri istoriškai priklausė Moldavijos kunigaikštystei, paskui atiteko turkams, o rusams juos nugalėjęs – Rusijai. 1918 m. rumunai, pasinaudoję bolševikų valdžios suirute, savo

²¹⁸ [BS] [Anonimas], „Skžynskio exposé“, in: KŽ, 1924-08-03, Nr. 151, p. 2.

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ Balio Sruogos laiškas Unei Babickaitei, iš Kauno – į Arlen Badeną, 1930-04-03, in: LNMMB RKRS, f. 12, b. 11–543, l. 1r.

²²² [BS] [Anonimas], „Skžynskio exposé“, p. 2.

teritoriją atsiėmė. Besarabijos priklausymas Rumunijai buvo patvirtintas tarptautiniu mastu. Straipsnis šia tema buvo pradėtas diplomatiškai nesėkmingos rusų ir rumunų konferencijos Vienoje vaizdingu apibendrinimu:

Sako, blogi esą diplomatai, kurie vienu metu nemoka komikų ir tragikų roles vaidinti. Šiuo žvilgsniu, iširusios Rusų–rumunų konferencijos Vienoje diplomatai bus išlaikę kvotimus gerai. Konferencija iširo, nes ji tam ir buvo susirinkus, kad papozuoti, gražiai pagestikuluoti ir namo išvažiuoti.²²³

Nepavykus susitarti, abi dėl Besarabijos konfliktuojančios šalys buvo pasiryžusios ginkluotai kovai. Rusija, planavusi atkurti vieną nedalomą savo teritoriją, Rumunijos pasienyje telkė karines pajėgas. Rumunai dėl karinės pagalbos tarėsi su Lenkija – abi šalys buvo sudariusios karo sutartį prieš Rusiją. Lenkija tikėjosi, kad šis karinis konfliktas jai pasitarnaus, nes „dabar rumunai būsią lenkams tikresnis sąjungininkas“²²⁴. Tekste buvo paitelkta vaizduojamiems įvykiams aktuali analogija. Rusijos ir Rumunijos konfliktas dėl Besarabijos buvo panašus į Lietuvos ir Lenkijos ginčą dėl Vilniaus: „Rusai ir rumunai važiavo į konferenciją visai tokiais pat jausmais, kaip kad nelyginant važiuotų į konferenciją lietuviai ir lenkai Vilniaus reikalu. Lenkai geruoju Vilniaus nenori atiduoti – lietuviai tačiau nuo jo neatsisako“²²⁵. Vis dėlto rimto karo grėsmė buvo menka, nors dėl jo pavojaus kilo nemažas susirūpinimas Europos šalyse. Kelta mintis, kad rumunai karo nepradėtų, o rusams jis būtų per daug rizikingas ne tik dėl neramumų šalyje, bet ir dėl realios rizikos prarasti Antantės šalių palaikymą. Ne veltui straipsnyje retoriškai klausta: „Tat kam visa ta ginklų barškinimo komedija?“²²⁶ Iškelta prielaida, kad karinis konfliktas naudingas propagandiniams tikslais.

Prie Rusijos ir Rumunijos konflikto temos grįžta dar po dviejų mėnesių. Straipsnio, pratešiančio ankstesniojo rašinio mintį, dingstis – laikraščiuose pasirodžiusi nauja žinia apie Rumunijoje sprogyčius amunicijos sandėlius. Straipsnis pradėtas ironiškai: „Mažutis faktelis: švino gabalėlis, parako trupinėlis, ugnies kibirkštėlė – ir išlėkė į padanges aukščiausi rūmai, sudrebėjo žemės gabalas“²²⁷. Straipsnio pavadinimą taip pat sudaro prieštarų junginys: „Apie paraką ir taiką“. Tik išgirdus naujieną apie sprogyčius rumunų

²²³ [BS] C., „Rusų-rumunų ginkluota gestikuliacija“, in: *KŽ*, 1924-04-11, Nr. 60, p. 1.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ [BS] A. Taškelis, „Apie paraką ir taiką“, in: *KŽ*, 1924-06-03, Nr. 100, p. 1.

amunicijos sandėlius, atrodė, kad Rumunijos įvykis lokalus (Rumunija patyrė nemažų finansinių nuostolių) – kitų pasaulio šalių jis nelietė. Bet šis įspūdis galėjo būti klaidingas, o įvykiai Rumunijoje susiję ne tik su rusais ir rumunais, kurie jau buvo pasiruošę kariauti, bet pradėti realius karo veiksmus delse. Įtarta, kad sproginimą galėjo sukelti visai kita šiuo konfliktu suinteresuota užsienio šalis. Lokalus dvišalis konfliktas galėjo virsti visos Rytų Europos karu. Neatsitiktinai straipsnis užbaigtas Sruogos tekstams būdinga „Europos gaisro“ metafora:

Rumunijos amunicijos sandėlių susprogdinimas – dalykas reikšmingesnis. Pavojus taikai Europos Rytuose kas kartą daros vis realingesnis. Sunku būtų laukti, kad susikirtus rusams su rumunais, imtynės tenai tiktai lokalizuotųs. Greta su rumunais neišvengiamai į kovą įsiveltų ir Lenkija. O čia jau būtų pakankamai stambi bomba, kad didžiausį Europos gaisrą uždegtų.²²⁸

Anoniminius ar slapyvardžiais pasirašytus straipsnius, kuriuose nagrinėti Lenkijos ir Lietuvos, Lenkijos ir jos pavergtų tautų (gudų, ukrainiečių) santykiai, taip pat galima priskirti Sruogai, jei juose kartojamos panašios retorinės figūros (artėjančios audros, tvankaus oro, vėjo, kraujo, parako, žiežirbų), o ypač „karo gaisro“ metafora:

Šiaip ar taip lenkų ir Rytų „pakraščiu“ tautinių „mažumų“ santykiai įėjo į naują fazę. Oras tvankus. Dvelkia kraujas ir parakas. Pasėtas vėjas užkrečiamas žiežirbas nešioja.

Kada prasidės audra?²²⁹

Rytų Europos taikai gresia didžiausio pavojaus ne iš Lietuvos, bet iš Lenkijos pusės, kurios agresyvinius tikslus dar visiškai neseniai pabrėžia savo kalboj prezidentas Wojciechowski. Tad tiek Lietuvai, tiek visai Rytų Europai tenka rimtai susirūpinti dėl karo gaisro, kurį Lenkija visokiais būdais matomai stengiasi uždegti.²³⁰

Savaimė suprantama, kad jiems [lenkams] dabar labiausiai rūpi Lietuvą žūt-būt pražudyti. Tačiau pradėti kuriuos žygius prieš Lietuvą, nesusitarus su bolševikų valdžia, – perdėm rizikinga. Kilus Vilnijoje karo gaisrui sunku laukti, kad bolševikų valdžia nepasinaudotų proga pasipelninti, tai yra, kad nerastų progos įsikišti į karą ir suvesti su Lenkija sąskaitas, dėlei kurių jiems labai dantys niežti.²³¹

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ [BS] C., „Pasėjo vėją“, in: *KŽ*, 1924-07-16, Nr. 135, p. 1.

²³⁰ [BS] [Anonimas], „Lenkai griauja Rytų Eiropos taiką“, in: *KŽ*, 1924-05-25, Nr. 94, p. 2.

²³¹ [BS] T. Pridotkas, „Eilinė provokacija ir beprotybė“, in: *KŽ*, 1924-06-07, Nr. 103, p. 1.

Europos gaisro metaforos variantą Sruoga jau buvo užrašęs anksčiau: „Kas kaltas, kad 1914 metais užsidegė Europa vienu beprotybės gaisru [...] – kas kaltas?“²³²

Rusijos ir Vokietijos kivirčas. Straipsnyje, pasirašytame slapyvardžiu C., plačiau papasakota, kodėl Sovietų Rusijos atstovai susipyko su Vokietijos valdžia²³³. Konflikto priežastis – Sovietų Rusijos klasta. Sovdepijos prekybininkai padėjo pabėgti areštuotam vokiečių komunistui, kuris kaltintas tėvynės išdavyste. Sruoga, panaudodamas mėgtas metaforas, apibendrina situaciją: net ir pasibaigęs konfliktas „vis viena paliks juodžiausią dėmę Sov. Rusų diplomatinės nekaltybės vainikėly“²³⁴. Vokiečiai už apgaulę atkeršijo: padarę kratą Sovietų Rusijos atstovybėje, suėmė penkis darbuotojus, kurie buvo seniai ieškomi vokiečių komunistų partijos nariai. Rado ir propagandinės literatūros, kuri buvo skirta vokiečių kariuomenės ir policijos tarnautojams. Sovdepijos atstovybėse vyko tariamas diplomatinis darbas – jos vertėsi komunistine propaganda („[k]itas klausimas, kiek kas tiki Sovdepijos atstovybių diplomatine nekaltybe“²³⁵). Kilęs skandalas dėl pažeistų tarpvalstybinių interesų galėjo virsti karu. Abiejų šalių aštrėjanti konfliktinė situacija galėjo būti išspręsta paprastai – Sovdepijos atstovų atsiprašymu dėl padaryto akibrokšto Vokietijai: „Rodos, šit šit ims ir paskelbs vieni kitiems karą. Deja, tik sienos tų valstybių nesueina, o važiuot kur nors į Saharą pasipešti – nei šiaip, nei taip išeina“²³⁶. Nors abi šalys pirma užsipuolė viena kitą, paskui aršiai pykosi, bet kartu norėjo susitaikyti: „Todėl ir vienos, ir kitos pusės spaudoje skamba labai taikūs balseliai“²³⁷. Bet spaudoje liko paskelbtos notos: „Dabar nebe taip lengva skandalas likviduoti, kad ir avinas liktų sveikas, ir smakas – patenkintas“²³⁸. Rusų ir vokiečių vyriausybės konfliktas turėjo būti išspręstas arbitražo keliu.

²³² [BS] Padegėlis Kasmatė, „Europos nerimastis“, in: *Lietuva*, Kaunas, 1922-07-27, Nr. 166, p. 3.

²³³ [BS] C., „Rusų-vokiečių susikirtimas“, in: *KŽ*, 1924-05-10, Nr. 82, p. 1.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ *Ibid.*

Europos taikos idėja. Laikraščiuose buvo paskelbta žinia apie Britų imperijos parodos atidarymą²³⁹. Siekta surasti naujų rinkų savo prekėms parduoti, palengvinti Anglijos pramonės krizę, kovoti su bedarbyste. Tačiau parodos tikslas nebuvo vien ekonominis. Jį galima suprasti plačiau – kaip siekį palaikyti taiką. Anglija buvo dominuojanti Europos valstybė, kuriai rūpėjo Europos atstatymo idėja („taika ir kūrybos darbas“²⁴⁰). Neatsitiktinai ji pavadinta „išminties politika“²⁴¹. Vokiečiai ir prancūzai, skirtingai nei anglai, „sėja Eiropoj militarizmo idėją“²⁴². Straipsnyje skatinta užmegzti ekonominį bendradarbiavimą su Anglija, kuri Tautų Sąjungoje palaikė ir gynė Lietuvos interesus („Anglai pirmieji mus pripažino de facto – tuo stipriai parėmė nelygioj kovoj ir padėjo išigyti tolimesnių pripažinimų“²⁴³).

Straipsnyje pakartoti jau anksčiau aptartuose Sruogos rašiniuose pasitelkti motyvai: Bavarijoje išteisinto Ludendorfo („[v]okiečių „teismas“ išteisina Liudendorfą, organizavusį sukilimą prieš vokiečių valdžią“); vokiečių „broniruoto kumščio apaštalų“, „parako“, grasančio „visa, kas Eiropoj geresnio yra, kraujuotomis liepsnomis paleist į padanges“²⁴⁴; iš tėvynės ištremto Romaino Rolland'o, į kurio kūrybą Sruoga, studijuodamas Miunchene, pradėjo gilintis („Karo pradžioj prancūzai išvijo kaipo tėvynės išdaviką gal geriausį dabartinės jų tėvynės sūnų, gal didžiausį dabartinį prancūzų rašytoją Romainą Rollandą už tai, kad jis visuotino apakimo metu pats neapako – skelbė meilę ir taiką“²⁴⁵).

„Europos taikos“²⁴⁶ leitmotyvas dažnas ir kituose Sruogos straipsniuose. Juose rašoma apie tai, kad Anglijos ir Prancūzijos premjerai – Jamesas Ramsay MacDonaldas ir Édouardas Herriotas, „du demokratijos idealistai“, susitikę Anglijoje, „norėjo tarpusavy suderinti demokratijos valią palaikyti Europos taiką“²⁴⁷. Jų susitarimai buvo svarbūs Santarvės šalims (Anglijai, Prancūzijai, Belgijai, Italijai) ir JAV²⁴⁸.

²³⁹ [BS] C., „Britų imperijos parodą atidarius“, in: *KŽ*, 1924-04-26, Nr. 71, p. 1.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ Balys Sruoga, „Naujas idealizmo istorijos lapas“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1922-05-11–13, 15–20, 22–27, 29, Nr. 111–126, p. 4.

²⁴⁶ [BS] C., „Britų imperijos parodą atidarius“, p. 1.

²⁴⁷ [BS] [C.], „Chequers“, in: *KŽ*, 1924-06-26, Nr. 118, p. 1.

²⁴⁸ [BS] [Ex.], „Pacte moral“, in: *KŽ*, 1924-06-26, Nr. 118, p. 1.

Rinkimų Prancūzijoje ir Vokietijoje refleksija. Sruogos straipsnyje, skirtame Prancūzijos parlamento rinkimų rezultatams, vėl simboliškai paminėtas Rollandas – „didžiausias pasauly taikos ir laisvės apaštalas!“²⁴⁹

Sruogos straipsnius Prancūzijos tema susieja ir užsienio reikalų ministras Raymondas Poincaré. Kritikuota jo imperialistinė politika. Kartota jo „pasėtos blogos sėklos ir jos duotų vaisių“²⁵⁰ metafora. Prancūzai, vykdydami Poincaré įsakymą, okupavo vokiečiams priklausiusį Ruro regioną. Poincaré „vertė nuvargusią prancūzų tautą ginklais barškinti, mokėti sunkius mokesnius, kad būtų iš ko ginkluoti Poincaré vasalus – didybės maniakus, vertė Europą gąsdinti naujomis skerdynių nelaimėmis“²⁵¹. Poincaré politika įvertinta kaip brutali priespauda, kuri trukdė vokiečių ir prancūzų tautoms gyventi taikiai. Ne veltui Sruogos straipsnius Prancūzijos ir Vokietijos temomis sujungia ir jiems bendras tautų nesantaikos motyvas („keršto ugnimi dega tautų neapykanta“²⁵²).

Prancūzijos parlamento rinkimus pralaimėjus tautiniam blokui teigta, kad Poincaré turėtų pakeisti kiti politikai, kurie palaikytų anglų iškeltą Europos tvarkos ir taikos idėją²⁵³. Išryškėja ir „taikingo tautų sugyvenimo“²⁵⁴ akcentas. Prancūzijoje rinkimai baigėsi demokratijos pergale, kuri, tikėtasi, prisidės ir prie pasaulio taikos. Neatsitiktinai straipsnis užbaigtas Sruogos mėgto Didžiosios Britanijos politikos Davido Lloydo George'o, skleidusio taikos, laisvės, humanizmo idėjas, mintimi, kad „prancūzų demokratijos laimėjimas turės žymios įtakos į taip reikalingos pasauliui taikos įgyvendinimą. O tai yra toks kilnus dalykas, kad negali dėl jo viso pasaulio demokratija nesidžiaugti“²⁵⁵.

²⁴⁹ [BS] C., „Demokratijos laimėjimas“, in: *KŽ*, 1924-05-18, Nr. 87, p. 1. „Kaip didysis taikos idealistas“ Romainas Rolland'as, romano *Žanas Kristofas* autorius, šiame veikalė kėlęs idėją „dvasios gilumoje sutaikyti vokiečių ir prancūzų tautas“, minimas ir straipsnyje, kuris pasirašytas kitu slapyvardžiu; žr. [BS] A. Taškelis, „Taika ir „kraujo internacionalas“, in: *KŽ*, 1924-06-24, Nr. 116, p. 1. Rolland'as minimas ir vėliau: „[P]rancūzas Rollan[da]s ėjo į ištremtį už jo žmoniškumo ideologiją [...]“ ([BS] Tertius, „Kamerado“ Westphal'io gestikuliacija, arba Klaipėdos socialistų poteriai“, in: *KŽ*, 1924-08-05, Nr. 152, p. 2); reiškiamas džiaugsmas „Rollando daina“ ([BS] Ramojus, „Dainų Diena ir Paroda“, in: *KŽ*, 124-08-23, Nr. 168, p. 1).

²⁵⁰ [BS] C., „Demokratijos laimėjimas“, p. 1.

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² *Ibid.*

²⁵³ [BS] A. Taškelis, „Prancūzų parlamento rinkimai“, in: *KŽ*, 1924-05-14, Nr. 85, p. 1.

²⁵⁴ [BS] C., „Demokratijos laimėjimas“, p. 1.

²⁵⁵ *Ibid.*

Rinkimų Prancūzijoje rezultatai apibendrinti ir Ramojaus slapyvardžiu pasirašytame Sruogos redakciniame straipsnyje „Pereitą savaitę“. Prancūzijoje pasibaigė Poincaré režimas – rinkimus pralaimėjo tautininkų (nacionalistų) blokas: „ir jau vyrai, Europos taikai grūmoję, dar vakar milžiniais atrode, galvotrūkčiais į pakalnę lekia, apversdami savo planus kumščius broniruoti“²⁵⁶. Sruogos mėgti pasakymai, kovos, karo simboliai („kumščius broniruoti“, „broniruotas kumštis“) papildyti taikos – „Europos aušros“²⁵⁷ – metafora, kuri priklauso britų premjerui MacDonaldui. Nemažai jo išsakytų idėjų apie Europos tautų bendradarbiavimą galima rasti ir Sruogos straipsniuose. Anglijos, Prancūzijos, Japonijos valdžia po rinkimų atiteko ne karo, o taikos šalininkams, todėl „yra pamato manyti, kad taikos realizavimo reikalas Europoj žymiai sustiprės“²⁵⁸.

Aptarti ir Reichstago rinkimų rezultatai. Pabrėžta, kaip juose sekėsi kraštutinių kairiųjų ir dešiniųjų partijoms: „Hitlerio-Liudendorfo partija, norinti dešiniųjų diktatūros ar net monarchijos, iš 450 vietų tegavo vos apie 30. Tai yra politinių nesubrendėlių partija, ir rinkėjai bus ją tinkamai įvertinę. Komunistai – raudonieji diktatoriai – gavo už juos dukart daugiau vietų – apie 60 [...]“²⁵⁹. Tautininkams teko beveik 100 vietų. Jie, remiami liaudies partijos ir centrinių grupių, sutiko sudaryti valdžią. Tikėtasi, kad rinkimai „apsaugos kraštą nuo kraštutinių politikos nelaimių“, kad jie pasibaigė „Europos taikos naudai“²⁶⁰.

JAV ir Japonijos ginčas. C. slapyvardžiu pasirašytame straipsnyje analizuota telegrafu gauta žinia apie „staigų kivirčą“ Tolimuosiuose Rytuose tarp JAV ir Japonijos. Dienraščio skaitytojams stengtasi paaiškinti, kodėl tarp šių šalių kilo nesutarimų, kurie galėjo greitu metu virsti kariniu konfliktu. Straipsnyje analizuotos trys JAV ir Japonijos nesantaikos (konkurencijos) priežastys: Japonijos išsigalėjimo Azijos sausumos srityje, Ramiajame vandenyne, japonų emigracijos į Ameriką. Įterptas trumpas Japonijos istorijos fragmentas, parodęs, kaip ši šalis, susitarusi su Anglija, Prancūzija ir Rusija, stiprino savo įtaką Kinijoje. JAV reikalavo, kad visos valstybės Kinijoje turėtų lygias teises. Japonija, ėmusi dominuoti Azijos Rytuose ir Ki-

²⁵⁶ [BS] Ramojus, „Pereitą savaitę“, in: *KŽ*, 1924-05-18, Nr. 88, p. 1.

²⁵⁷ *Ibid.*

²⁵⁸ *Ibid.*

²⁵⁹ [BC] C., „Reichstago rinkimai“, in: *KŽ*, 1924-05-09, Nr. 81, p. 1.

²⁶⁰ *Ibid.*

nijoje, tapo JAV konkurente. Šių šalių konfliktas dėl teritorijų grėsė pavirsti ginkluota kova. Kita šalių nesantaikos priežastis – Japonijos gyventojų emigracija į JAV priklausančias Ramiojo vandenyno salas. Jas kolonizavę japonai pradėjo įsigalėti Amerikoje. Daugelio tūkstančių japonų atsikraustymas į Kaliforniją pasitarnavo šios valstijos ūkio pasiekimams, padarė įtakos ekonomikai. Japonai, būdami pigesnė darbo jėga, sudarė konkurenciją amerikiečiams, todėl buvo nemėgstami. Amerikiečiai į japonus žiūrėjo panašiai kaip į juodaodžius („atsispindi rasinės neapykantos elementai“²⁶¹). Amerikoje buvo sukurta nauja iniciatyva „Amerika – amerikiečiams“²⁶². JAV parlamentas rengėsi priimti tarptautinei teisei prieštaravusį įstatymą, kuriuo ketino uždrausti japonams atvykti į Ameriką, nors čia jie užsiėmė legalia veikla – studijavo, dirbo, vertėsi prekyba. Tokiu būdu Amerika ignoravo „tarptautinio mandagumo ir moralės reikalavimus“²⁶³. Straipsnis užbaigtas Sruogai būdingu probleminiu ir kartu meniškai įprasminu situacijos komentaru: „Yra gandų, kad Amerikos prezidentas pasinaudosi veto teise ir šį įstatymą sulaukysias. Tuo būdu sena žaizda vėl bus kuriam laikui apgydyta. Bet jeigu jis to nepadarys – tolimieji Rytai gali ir labai kraujuota šviesa užsidegti. Visas klausimas – ar Amerika mano, kad jau atėjo laikas nemalonų konkurentą likviduoti, ar dar reikia palaukti?..“²⁶⁴ Tolimuosius ir Europos Rytus susiejo karo grėsmės situacija.

Sruogos straipsnių kalba. Anoniminius ar slapyvardžiais pasirašytus straipsnius priskirti Sruogai padeda ne tik straipsnių tematika, juose nagrinėjamos problemos, kartojami įvaizdžiai ir detalės. Autorių pirmiausia leidžia atpažinti jo kalba. Sruogos laiškų kalba jau yra išsamiau nagrinėta²⁶⁵. Rašytojo straipsnių kalbos analizei skirtų darbų dar kol kas nėra. Kadangi Sruogos straipsniai *Klaipėdos žiniose* rašyti tuo pačiu metu kaip ir jo laišškai Vandai Daugirdaitei, galima pastebėti ir tam tikrų kalbos bendrumų.

Straipsniuose, kaip ir laiškuose ar grožinėje kūryboje, Sruoga vartojo daug savitų žodžių ir posakių. Jis mėgo konotuotą leksiką („austrijokas“,

²⁶¹ [BS] C., „Amerikos Jungtinių valstybių – Japonijos susikirtimas“, in: *KŽ*, 1924-04-18, Nr. 66, p. 1.

²⁶² *Ibid.*

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ *Ibid.*

²⁶⁵ Aurimas Markevičius, Neringa Markevičienė, „Balio Sruogos laiškų kalba“, in: *BSR*, t. 16: *Laiškai Valerijai Čiurlionytei, 1916–1918*, sudarė Algis Samulionis, Neringa Markevičienė, parengė Neringa Markevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 499–529; Idem, in: *BSR*, t. 17, kn. 1, p. 475–488.

„berniokai“, „kraštelis“, „faktelis“, „kaimynėlės“, „miesčiukas“, „ažuoliukai“, „balseliai“, „saldumėliai“, „gyvenimėlių“, „provinciališkas“), retesnius žodžius („atsiduksėjimai“), individualius ar rečiau pasitaikančius naujadarus, tarminius darinius (ateities „švitrėjimai“, „šiaudalietuviai“, „gilmenos“, „pasiukavimas“, „nerimastis“, „smarkavimai“, „domesys“, „esimas“, „laikraštininkai“, „chaotingumas“, „analoginga“, „atsakomingi“, „beprotingi“, „eruditingas“, „neatsakomingas“, „normalinės“, „užugulė“, „specialinai“), specifinius skolinius („kulturtregeriai“, „Kulturbundas“, „kulturbundininkai“, „Heimatbundas“), svetimybes („trotuarai“, „stovylos“, „nabašninkas“, „griešninkas“, „buntas“, „buntininkai“, „kapelija“, „falšyvas“, „bažijas“, „išmaliavoti“, „ištrivojo“), morfologinius variantus („formula“, „krizis“, „diktatoris“, „redaktoris“, „faktoris“, „bedarbė“, „gegužio“, „liūdnaus“), vietovardžius („Sovdepija“, „Pabaltės valstybės“), regioninę leksiką („Eiropa“, „eiropiečiai“, „laukininkai“, „kamanai“), savitus posakius („šiokiadienė logika“, „masių psichozas“, „politinių nesubrendėlių partija“, „raudonieji diktatoriai“, „atšaldyti pakaušius“, „krokodiliaus ašaros“, „Varšuvos brolija“, „broniruotas kumštis“, „broniruoto kumščio apaštalai“, „apaštališka išmintis“, „broniruoto kumščio politika“, „priespaudos ir militarizmo apaštalai“, „politinis žvejavimas“, „ginkluota gestikuliacija“, „priešvalstybiniai gaivalai“, „diktatūros misionieriai“, „politiniai nesubrendėliai“, „bizūno auklėtiniai“, „kultūros pažibos“, „spaudos pasileidimas“, „laikraštinė demagogija“), priežodžius („Tvarkos“ šaly – netvarkos iliuminacija; „Vargas tautai, kurios lemtį lemia persenę muziejiniai generolai! Vargas valstybei, kurios vyrų politinę išmintį suėda zoologinė neapykanta!“; „Kad drumstame vandeny kvailą žuvį pagavus“; „Generolas – geras daiktas; diktatoris – daiktas dar geresnis. Bet demokratija, matyti, bus daiktas visų geriausias“; „Vėjo sėklą pasėjo, dabar teisingumą akėja, – pažiūrėsime, kokį jis derlių turės!“), lotyniškus posakius („Caveant, Consules!“ – „Būkite atsargūs, konsulai!“; „Sapienti sat!“ – „To, kas pasakyta, pakanka išmintingam!“). Sruogos tekstuose dažnai vartojamos dviskaitos formos („du galiūnu“, „abi slavų valstybi“, „abi kalbi“, „dvi partiji“, „dvi savaiti“, „dvi vyriausi grupi“, „du užburtu ratu“, „du premjeru“, „du bernykščiu“, „du litu“, „du kraštu“).

Rašytojo žmona, remdamasi Sruogos leksika ir asmenine nuojauta, atpažino Amerikos dienraštyje *Naujienos* publikuotą straipsnį „Laiškas iš Berlyno“, pasirašytą frazeonimu „Aklasnebematė“²⁶⁶. Šio slapyvardžio kitą

²⁶⁶ [BS] Aklasnebematė, „Laiškas iš Berlyno“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-07-11-12,

variantą („Aklasmatė“) Sruoga, dirbdamas laikraščio *Lietuva* redakcijoje, buvo pasiūlęs savo kolegai žurnalistui Juozui Pronskui²⁶⁷, kuris *Klaipėdos žiniuose* pasirašinėjo ir Aklasnebematė pseudonimu²⁶⁸. Sruogienė Samulioniui rašė:

Balio Sruogos straipsnis 1923. VII. 11–12 – tikrai jo paties rašytas: jis išsireiškia, kad „mums lietuviams tai smarkiausiai sukrito „už Klaipėdos išgvoltavojimą“ ... šią žiemą atsitiko generalinis valymas studentų iš Berlyno universiteto“. Užtenka žodžio – „išgvoltavojimas“ – jo mėgiamas. O svarbiausia ta[i], kad minėtas potvarkis lieté ne vien Berlyno, bet ir visus Vokietijos universitetus. [...]

Tas straipsnis rašytas tuoj po mūsų su Baliu ekskursijos po Tiuringiją (Tiuringijoje (Saalfeld ir kt.) buvom per Sekmines 1923 m.). [...]²⁶⁹

Sruogienės iš atminties pacituotas straipsnio fragmento variantas Amerikos dienraštyje *Naujienos* atrodo taip:

Mums lietuviams tai smarkiausiai sukirto „už Klaipėdos išgvoltavojimą“. Ir daugiausia – čia bus nukentėję tie nekalti studentai ir šiaip moksleiviai. Sakysim, šią žiemą atsitiko generalinis valymas lietuvių studentų iš Berlyno universiteto. Daugeliui studentų atsakyta mokslas, nors vieno ar dviejų semestrų betrūko, kai kas jau buvo visą kursą išklauses ir bereikėjo tik seminaruose padirbėti, – ir tokiems atsakyta oficialiai priežasties nors nepareiškiant, bet privačiai duodant suprasti, kad tai iš „patriotizmo“ daroma.²⁷⁰

Aptartas pavyzdys parodo, kad, siekiant nustatyti straipsnių atribuciją, svarbu išmanyti ir rašytojo kalbos ypatybes, ir kontekstą. Ne mažiau svarbus ir tyrinėtojo, matančio visą rašytojo straipsnių korpuso panoramą, gebėjimas išvelgti straipsnių intertekstines ir (ar) kontekstines sąsajas. Ne veltui Samulionis dėl Sruogos straipsnių atribucijos laiškuose ne kartą tarėsi su rašytojo žmona.

Išvados. Redakciniai (vedamieji) straipsniai ir kitos korespondencijos, pasirašyti slapyvardžiais C., R., X, & X. P., S. P., Dr. E. M., Ex., A. Taškelis,

Nr. 162–163, p. 4. Šis Sruogos slapyvardis į rašytojo bibliografiją nebuvo įtrauktas, nes išaiškintas vėliau (1987), negu ji išleista. Matyt, dėl to jis nepateko ir į vėliau parengtą lietuviškų slapyvardžių sąvadą.

²⁶⁷ Juozas Pronskus, „Milžino paunksmėje. Apie Padegėlį Kasmatę ir Aklasmatę“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, p. 97.

²⁶⁸ „Pronskus Juozas“, in: *Lietuviškieji slapyvardžiai*, t. 1, p. 221.

²⁶⁹ Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, [iš Čikagos – į Vilnių], 1987-04-24, [pasirašytas mašinarštis], in: *LLTI TS*, l. 1r.

²⁷⁰ [BS] Aklasnebematė, „Laiškas iš Berlyno“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-07-11, Nr. 162, p. 4.

T. Pridotkas, Pridotkas, Puidokas, M. Sw, M. Sv., Mato, Brolis, Žiogas, Tertius, Cimbolats., Svečias korespondentas, Žuvies sargas, Pasipiktinęs pilietis, K. Šepušėšta, priklauso Baliui Sruogai. Dienraštyje *Klaipėdos žinios* jie pradėti publikuoti tik Sruogai įsidarbinus (pasirodė po 1924-04-01). Anksčiau dienraštyje neskelbti tokiais pseudonimais pasirašyti tekstai. Sruogai baigus darbą *Klaipėdos žiniose*, nuo 1924 m. rugsėjo 4 d. dienraštyje nebebuvo spausdinami ir minėtais slapyvardžiais pasirašyti straipsniai.

Klaipėdos žinioms rašyti Sruogos straipsniai tematikos, kompozicijos ir stiliaus aspektu panašūs į rašytojo korespondencijas, kurias jis 1923 m. siuntinėjo Amerikos dienraščiui *Naujienos*, o nuo 1921 m. ir savo šalies laikraščiams *Lietuva*, *Lietuvos žinios*. Sruogos straipsniai *Klaipėdos žiniose* – analitinio pobūdžio publicistika: juose operatyviai pateikti, išsamiai nagrinėti ir apibendrinti 1924 m. įvykiai ne tik Lietuvoje (ypač Klaipėdos krašte), bet ir pasaulyje (Lenkijoje, Vokietijoje, Rusijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Japonijoje, JAV).

Sruogos straipsniams, rašytiems Miunchene ir Klaipėdoje, būdingas tęstinumas, nagrinėjamų temų plėtra, asociatyvios sąsajos. Studijuodamas Miunchene, Sruoga rašė apie Vokietijos aktualijas – prasidėjusius monarchistinius bruzdėjimus Bavarijoje, streikus, nukreiptus prieš centrinę valdžią Berlyne, Hitlerio iškilimą, hitlerininkų išpuolius, Hitlerio ir jo bendrininkų bandymą įvykdyti valstybės perversmą. Dirbdamas Klaipėdoje Sruoga baigė analizuoti Hitlerio bylą: rašė apie jo sukulto maišto Miunchene pasekmes, hitlerininkų teismą, jų likimą. Bendradarbiaudamas Amerikos dienraštyje *Naujienos* Sruoga 1922 m. rašė korespondencijas – laiškus iš Klaipėdos. Per juos jis Amerikos skaitytojus supažindino su svarbiausiais Klaipėdos krašto istorijos įvykiais po Pirmojo pasaulinio karo. Sruoga anksčiau rašė apie Klaipėdos krašto atskyrimą nuo Vokietijos (pagal Versalio taikos sutartį), Prancūzijos valdymą, vokiečių planą įkurti vokišką valstybę Klaipėdos krašte. Pradėjęs dirbti Klaipėdoje, jis rašė apie toliau sekusius įvykius: Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos Respublikos, supažindino su Klaipėdos krašto konvencijos ir statuto aplinkybėmis, šių įvykių vietinės ir tarptautinės politikos kontekstu. Be to, Sruoga gilinosi ir į kitas to meto aktualijas – kilusį Rusijos ir Rumunijos karinį konfliktą, prasidėjusį JAV ir Japonijos ginčą. Straipsniuose jis atsiskleidžia kaip išsamios Klaipėdos krašto istorijos kronikos autorius, tarptautinių santykių ir politikos apžvalgininkas. Tai iki šiol visai netyrinėtas aspektas.

Sruogos straipsniai dabar ypač aktualūs ne tik dėl juose pavaizduotų visuomeninių, politinių įvykių, reiškinių kritinio vertinimo, bet ir dėl aiš-

kiai išsakytos vertybinės pozicijos. Straipsniuose jis pasisakė už tautinio susipratimo skatinimą, asmeninės ir valstybinės kultūros ugdymą(si), demokratiško ir moralaus elgesio laikymąsi, sąžiningumą, individualios atsakomybės prisiėmimą už kiekvieną darbą.

Sruogos straipsniams, be juose pateiktos objektyvios faktinės informacijos, būdingas ir subjektyvus pradas. Juose ypač gerai atsispindi ir asmeninis autoriaus požiūris, jo emocijos, individuali pasaulėžiūra. Rašytojas ne tik informavo ir analizavo medžiagą, bet sugebėjo ją įtaigiai perteikti. Sruoga, naudodamasis įvairiomis retorikos priemonėmis, mėgo atkurti įvykius pateikdamas paradoksalių faktų, charakteringų tikrovės vaizdų, analogijų, įsimintinų realių asmenybių portretų, individualių sentencijų. Sruogos straipsniams ypač būdingas aforistiškumas, laisva meninė kompozicija, subjektyvios asociacijos.

Sruogos straipsniuose išryškėja ne tik įvairūs ir platus istorinių ir visuomeninių temų spektras. Pastebimas ir rašytojo pomėgis pakartotinai grįžti prie jau aptartų, ypač kultūros, vietinės ir tarptautinės politikos, istorinių konfliktų, temų, iš naujo jas aktualizuoti, pateikiant naujai atrastų faktų, iškilusių išvalgų, išryškėjusių analogijų. Todėl pasikartojančios tematikos straipsniuose pastebimos artimos atskiros teksto vietos (siužeto fragmentai, epizodai). Sruogos straipsnius susieja ir pasikartojančios pasakojimo detalės, įvairūs motyvai, kontekstinės užuominos (žinutės) ir intertekstiniai intarpai (citasos, parafrazavimas, pavadinimų, antraščių, frazių, žodžių ir sąvokų perėmimas). Slapyvardžiais pasirašytame ar anoniminiame tekste likę tokie autoriaus „pėdsakai“ leidžia jį atskleisti tada, kai nėra išlikusių patikimiausių dokumentinių įrodymų, o grafologinės autografų analizės neįmanoma atlikti.

Sruogos straipsniai apie politinius ir visuomeninius įvykius Vokietijoje ir Lietuvoje ne mažiau aktualūs nei jo kur kas labiau žinomi literatūros ar teatro kritikos darbai. Nors Sruogos straipsniai, atspindintys Vokietijos ir Klaipėdos gyvenimo realijas, ypač paveikūs ir įtaigūs raiškos (stiliaus) aspektu, bet vis dėlto pirmiausia jie svarbūs ir pasitarnauja kaip šaltiniai, kuriuose paliudijami realūs faktai. Jis vaizdavo Vokietijos įvykių, Klaipėdos krašto istoriją, o save laikė metraštininku.

BALYS SRUOGA'S JOURNALISTIC WRITINGS
UNDER UNIDENTIFIED PSEUDONYMS IN THE DAILY
KLAIPĖDOS ŽINIOS

Summary

Articles under the pseudonyms C., R., &, X, X. P., S. P., M. Sw, M. Sv., Dr. E. M., Ex., A. Taškėlis, T. Pridotkas, Pridotkas, Puidokas, Pebėjus, Brolis, Žiogas, Tertius, and Cimbolats belong to Sruoga. Their publication in the daily newspaper *Klaipėdos žinios* started only after 4 January 1924, when the newspaper employed him. Texts under such pseudonyms had not been published in the newspaper before. From September 1924, after Sruoga finished working in the *Klaipėdos žinios*, the daily newspaper no longer published articles under the mentioned pseudonyms.

In terms of the subject matter, composition, and style, Sruoga's articles written for *Klaipėdos žinios* are similar to the writer's correspondence that he sent to the American daily newspaper *Naujienos* in 1923, and to his country's newspapers the *Lietuva* and the *Lietuvos žinios* from 1921. The articles in the *Klaipėdos žinios* are analytical journalism: they promptly present, analyse in detail, and summarise the events of 1924 both in Lithuania (especially in Klaipėda region) and the world.

The series of articles written in Munich and Klaipėda are characterised by continuity, development of the topics discussed, and associative connections. While studying in Munich, Sruoga wrote about current affairs in Germany: the beginning of monarchist unrest in Bavaria, the strikes against the centrist government in Berlin, the rise of Hitler, the attacks by Hitler's supporters, and the attempt of Hitler and his accomplices to launch a coup d'état. While working in Klaipėda, Sruoga finished analysing the Hitler case: he wrote about the consequences of the revolt caused by Hitler in Munich, the trial of Hitler's supporters, their fate, and participation in political activities. In 1922, while collaborating with the American daily newspaper *Naujienos*, Sruoga wrote his correspondence in the form of letters from Klaipėda. Through them, Sruoga introduced the most important events in the history of Klaipėda region after the First World War to American readers. Before he started working in Klaipėda, Sruoga wrote about the separation of Klaipėda region from Germany (according to the Treaty of Versailles), the French rule, and the German plan to establish a German state in Klaipėda region. After he started working in Klaipėda, he wrote about the following events: the annexation of Klaipėda region by the Republic of Lithuania, the circumstances of the convention and statute of Klaipėda region, and the local and international political context of these events. In addition, Sruoga deeply examined other topical issues of the time: the military conflict between Russia and Romania, the dispute between the United States and Japan. In his articles, Sruoga revealed himself as the author of a detailed chronicle of the history of Klaipėda region, a commentator

on international relations and politics. This is the aspect that has been very little explored so far.

Sruoga's articles are now particularly relevant not only because of the critical assessment of the social and political events and phenomena depicted in them, but also because of the clearly expressed value position. In them, Sruoga advocated the promotion of national understanding, the development of personal and state culture, adherence to democratic and moral behaviour, honesty, and the assumption of individual responsibility for each act.

In addition to objective factual information, Sruoga's articles had a subjective source. The author's personal attitude, his emotions, and his individual world-view are reflected in them especially well. The writer not only informed and analysed the material, but was able to convey it convincingly. Using various rhetorical tools, Sruoga liked to recreate events, presenting paradoxical facts, characteristic images of reality, analogies, memorable portraits of real personalities, or individual turns of expression. The aphorism, free artistic composition, and subjective associations are distinctive characteristics of his articles.

Sruoga's articles highlight not only a diverse and wide range of historical and social topics. His predilection for revisiting previously discussed topics, especially the ones about culture, local and international politics, historical conflicts and their re-actualisation by presenting newly discovered facts, emerging insights and analogies is also noticeable. Therefore in the articles on recurrent themes, similar individual text locations are observed (fragments of the story, episodes) and are noticeable. His articles are also linked by reoccurring narrative details, various motives, contextual cues (messages), and inter-textual insertions (quotations, paraphrasing, headlines, phrases, words, and concepts). Left in a text signed with pseudonyms or anonymous, such 'traces' of the author allow revealing him when the most reliable documentary evidence is not preserved and graphological analysis of autographs is impossible.

Sruoga's articles about political and social events in Germany and Lithuania are no less relevant than his much-better-known literary or theatre criticism. Although his articles reflecting the realities of life in Germany and Klaipėda are particularly influential and suggestive in terms of expression (style), they are nevertheless primarily important and serve as sources that testify real facts. Sruoga was depicting the events in Germany and the history of Klaipėda region and considered himself a chronicler. Therefore, these articles should undoubtedly be added to the bibliography of Sruoga's writings, and they should also be included in future releases of Sruoga's selected or complete works.